

RØDE FANE

Nr. 5-84 Kr. 26,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

HISTORISK MATERIALISME

BÆKKELUND NOK EN GANG

Vi hadde nå endelig kommet ned på jorda etter Kjell Bækkelunds ros av Røde Fane for et år siden. (Hans smigrende uttalelser har blitt brukt i annonser her i bladet). Men i juli i år er han igjen ute i sin VG-spalte, «Tramp i klaveret». Og vi leser til øyet blir stort og vått:

«Det skal sies til tidsskriftet Røde Fanes ros at de der tar opp temaer og spørsmål som det ikke alltid har vært god tone å snakke om blant de som tilhører ytterfløyen på venstresiden: Vi tenker på Finlandskrigen, Stalins terror-apparat, de baltiske lands skjebne. (...) Spørsmålene reises igjen, denne gang i Røde Fane, det er spennende lesning, for dette vet jo de fleste av oss: Mordet på Kirov innledet en vond tid for mange, Stalin-terroren bare vokste og vokste...»
Kommentarer overflødig!

PÅ FOLKETS SIDE

For ikke lenge siden kom bokverket om Høyres historie ut. Aftenpostens anmelder Eivind G. Karlsen legger ikke fingre imellom. Hør bare: «Et parti som gjør krav på å være et ekte folkeparti, må stille seg på folkets side.

Det er *der Høyre* anno 1984 står.» Det finnes tydeligvis ingen grenser for svulstig, panegyrisk skamros i Aftenposten. Rødmer de aldri?

DAMMAN OG REVOLUSJONEN

I en samtale med Aftenposten hadde høyrepolitikerer Petter Thomassen og lederskikkelsen i Framtiden i Våre Hender, Erik Damman, følgende ordveksling: *Thomassen*:— Joda, det er nyttig at det settes noen spørsmålstegn ved samfunnsutviklingen. Men det som gjør meg umiddelbart skeptisk, er målsettingen om den totale forandring. Det totale og endelige brudd med det eksisterende, det er en umulig tanke.

Damman:— For meg er det det samme som å si at tidens alvorligste problemer ikke lar seg løse.

Thomassens påstand om at den totale forandring er en umulig tanke skulle vi gjerne sett utdypet noe. (Var f.eks. den franske revolusjonen en umulig tanke? Eller er det bare sosialistiske omveltninger som er umulig?) Men Dammans sterke søknad om medlemsskap i AKP har vi merket oss.

KAPITALISTSVIN

R. Broby Johansen (tegningen) er en kjent dansk kunstkribent. I 1966 moret han seg over de danske avisenes angrep på rødegardistenes «bøllestreker». Han kom da

til å tenke på sin egen ungdom. Han skriver: — I august 1923 har jeg f.eks. avlagt et besøk i Viborg. Lokalavisen skriver: «De to unge kommunister Rudolf Johansen, kaldet Broby og Christian Johansen, har vært i Viborg for at selge blade og deres bladsalg har givet anledning til optøjer. Bl.a. har de udenfor banken råbt: 'Hvorfor er der jærnstænger for bankvinduerne? Det er fordi det er forbydere, der sidder derinde', og en eldre borger blev skældt ud for 'kapitalistsvin'. Politiet har rejst tiltale mod de to kommunister». Broby Johansen går ikke god for referatet, men han avslutter med å skrive: — Jeg har haft den ære at blive behæftet med samtlige av de invektiver, som udøses over de formastelige unge kinesere.

KLASSER I NORGE?

I Røde Fane 1/84 skrev vi om Annelise Høeghs påstand om at vi lever i et klasseløst samfunn. Økonomisk Rapport gir et godt og materialistisk svar på dette vestkant-tøvet. I nr. 16/84 har de en oversikt

over godt betalte ledere i norsk næringsliv. Sjefen i Total Marine tjener 1,7 millioner i året, sjefen i Norske Shell 1,3 millioner og sjefen i Elf-Norge litt over millionen. Vi bør vel understreke at frynsegodene da ikke er medregnet.

ENHJØRNINGEN FINNES

I middelalderens kunst forekommer enhjørningen ofte, især som symbol på jomfruelighet og jomfru Marias ubesmittede unngangelse. Den rappfotede enhjørningen kunne bare fanges når den søkte hvile i en jomfrus skjød. Lenge mente man at enhjørningen bare var et fabeldyr. Men bildet viser at denne myten nå er torpedert.

TOLSTOJ OM MENNESKET

Vi tar med et lite visdomsord til alle oss som måtte trenge det fra Leo Tolstoj: «Et individ er som en brøk. Dets virkelige evner er som telleren, og dets egen vurdering er som nevneren. Jo større nevneren blir, desto mindre blir brøken.»

Forsidebildet: Stormen på Bastillen, 1789. Baksidebildet: Diego Rivera, Mekanisering.

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentarer	s. 2
Innhold	s. 3
LEDER:	s. 4
HISTORISK MATERIALISME:	s. 5
Til forsvar for den historiske materialismen, av Pål Steigan	s. 6
Røttene til den industrielle revolusjonen	s. 14
Klassekamp og teknologi, et bidrag til en diskusjon av Lars Simonsen, Håkon Grimstad og B. Braanen	s. 17
HVOR GÅR PLO?	s. 27
– Vi er ikke gisler for noen, av Trond Linstad	s. 28
INDIA:	
Indias fremste demokrat, av Thomas Kanger	s. 32
Naxaliter til valg, av Thomas Kanger	s. 35
KVINNEPOLITIKK I PRINSIPPROGRAMMET:	s. 37
Forslag til nye kvinnepunkter av Jorun Gulbrandsen og Siri Jensen	s. 38
DEBATT:	
Truer Sovjet Vest-Europa, av Per Gunnar Gabrielsen	s. 41
Linjeskifte i AKP, av Reidar Johansen	s. 42
Svar, av redaksjonen i Røde Fane	s. 43
Kvinnekamp og produksjon, av Pål Steigan	s. 43
Amin om Sovjet, av Rune Ottosen	s. 47
Profittrente og krise, av Harald Minken	s. 47

HVA ER HISTORIAS DRIVKRAFT?

Den materialistiske historieoppfatninga er et omstridt tema i den norske ml-bevegelsen. Pål Steigan forsvarer i en artikkel det synet at utviklinga av menneskenes produktive evner spiller den overordna rollen i den historiske utviklinga. I en annen artikkel om klassekamp og teknologi skriver forfatterne at store og viktige endringer i menneskehetens historie bare kan forstås på bakgrunn av klassekampen og endringer i produksjonsforholda.

SIDE 5

HVOR GÅR PLO?

Trond Linstad går gjennom de forskjellige motsetningene i den palestinske frigjøringsbevegelsen. Mange krefter motsetter seg Yassir Arafats uavhengige linje. Trond Linstad har selv inngående kjennskap til situasjonen i PLO. Han har intervjuet PLO-lederen Yassir Arafat flere ganger.

SIDE 28

INDIAS FREMSTE DEMOKRAT

Røde Fane bringer to reportasjeartikler om klassekampen i India. Den ene skildrer borgerrettsbevegelsens kamp for demokratiske og menneskelige rettigheter. Vi møter bl.a. Indias fremste kjempende demokrat, høysterettsadvokat Go-bindy Mukhoty. Den andre reportasjen gir et innblikk i den maoistiske naxalit-bevegelsens arbeid i byen Bolpur, noen mil vest for Calcutta.

SIDE 32

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 5 – 1984 – 13. årg.

ABONNEMENT: 145 kr. pr. år

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavs plass
0130 Oslo 1
Postgiro nr. 2 20 84 78.
Telefon: (02) 11 45 73

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Bjergulv Braanen
Trykt hos A/S Duplotrykk

Opphev familien!

Opphev familien - hva betyr nå det? Skal sosialismen bety et samfunn der alle parer seg med alle, der de personlige forholda er borte, der hjemløse barneflokker svirrer hvileløse omkring — dog med røde flagg i sine hender? Dette er noen av de tankene mange får.

Men sånn er det ikke. «Opphev familien» er ingen parole for 1. mai eller 8. mars, like lite som «staten dør bort» eller «opphev merverdiproduksjonen nå». Den er en «forklaringsparole» eller en analyse. Når vi forstår mer av hva familien har som oppgave i samfunnet under kapitalismen, så forstår vi mer av hvorfor kvinnene er der de er i dag, hvilke begrensninger kapitalismen setter for kvinnefrigjøringa. Og vi veit derfor mer om hva sosialismen straks må begynne med for å tjene kvinnefrigjøringa.

Ivårt samfunn er familien innebygd i den kapitalistiske økonomien, uansett om den består av mor-far-barn eller mor-barn eller mor-bestemor. Den skal forsørge dem som ikke forsørger seg sjøl ved eget arbeid. Samfunnet ser på kvinner som en tilleggsarbeidskraft i familien når hun jobber. Dette er en grunn til det kjønnsdelte arbeidsmarkedet. Vi må ha et samfunn der én person er økonomisk sett én person, og ikke avhengig av andres forsørging. Dette er en side ved å oppheve familiesystemet.

En annen side ved familien er at den skal ta seg av det arbeidet som til enhver tid ikke er profittabelt

for borgerskapet å gjøre til «tjenester» (som f.eks. skolesystemet via skattene), eller til varer. I Norge i dag gjør kvinnene til sammen nesten 500 000 årsverk i privat omsorgsarbeid (!), og det i tillegg til at f.eks. 70% av gifte kvinner har lønnsarbeid. Det kan nevnes at ca 80% av eldreomsorgen er privat, og at ca 70% av barna ikke har offentlig tilsyn. Men noen gjør dette omsorgsarbeidet! Kapitalistene «spares» på denne måten for 30–40 milliarder kroner hvert eneste år! Familien som omsorgsinstitusjon for samfunnets mennesker er en grunn til det kjønnsdelte arbeidsmarkedet. Kvinnene innretter hele livet sitt på at de skal tilpasse arbeidslivet sitt til oppgavene de til enhver tid har i familien. Vi må ha et samfunn der samfunnet tar disse oppgavene vekk fra kvinnene. Borgerskapets kvinner kjøper seg allerede fri — de har råd til det.

uten økonomiske bånd og uten tvangsmessig pleiearbeid. Der mannen ikke er en økonomisk hovedperson med den makta og de privilegiene det betyr. Der kvinnene ikke er familiens tjenerskap. Der «privatlivet» ikke kan skjule kvinne- og barnemishandling — fordi folk bor mer kollektivt og har flere sosiale bånd. Da vil nok kjærligheten få bedre kår!

HISTORIE & TEKNOLOGI

Den gamle mannen på bildet er en bonde i det gamle føydale Kina. Leirfiguren er en av 114 skulpturer fra Szechuan-provinsen. Føydalbonden kan stå som et symbol på hovedtemaet i dette nummeret av Røde Fane. Hvilken rolle spiller klasseforhold — her de føydale produksjonsforholda i det gamle Kina — og hvilken rolle spiller produktivkreftene i den historiske utviklinga?

BLA OM

HISTORISK MATERIALISME

Hendene på tegningen er en forstudie til Adolph Menzels storlagne maleri, *Jernvalsverket* fra 1875. På denne tiden var valseverkerne, som lagde jernbaneskinner, gjenstand for en offentlig interesse som kan sammenlignes med interessen for datamaskiner i våre dager. Pål Steigan argumenterer i denne artikkelen for at det var den industrielle revolusjonen som endelig besegla føydalismens skjebne. Fra da av var en tilbakegang til føydalismen blokkert.

Av Pål Steigan

Det svaret vi gir på disse spørsmåla har vidtrekkende betydning, ikke bare for historisk vitenskap, men også i høy grad for sosialistisk strategi og samfunnsanalyse.

I denne artikkelen skal jeg forsvare det standpunktet at utviklinga av produktivkreftene danner det materielle grunnlaget for de andre samfunnsmessige forandringene, inkludert revolusjonene.

En debatt om dette fører ofte til mye uklarhet om begreper. La meg derfor med en gang gjøre det klart at det vi her diskuterer er det *almenne* ved de historiske utviklingslovene. Mitt standpunkt lar seg i høyeste grad forene med et standpunkt som sier at på visse tidspunkter og i bestemte kritiske faser av historia vil endringer av samfunnsforholda, endringer av produksjonsforholda spille den av-

FORSVAR FOR DEN HISTORISKE MATERIALISMEN

Hvilken rolle spiller utviklinga av menneskenes produktive evner for utviklinga av politikk og samfunn? Spiller denne utviklinga en overordna rolle, på en slik måte at utviklinga av produktivkreftene danner forutsetninga og grunnlaget for samfunnsmessige forandringar? Eller er det omvendt slik at utviklinga av produktivkreftene i det alt vesentlige er produkter av den øvrige utviklinga av politikk og samfunn?

gjørende rollen, også for ei videre utvikling av produktivkreftene. Jeg påstår heller ikke at enhver historisk hending kan forklares direkte ved endringer i produktivkreftene. Det jeg er opptatt av er hva som danner grunnlaget for de store endringene i historia.

Diskusjonen om produktivkreftenes rolle og den historiske materialismen fører ofte til en sammenblanding av helt ulike typer argumentasjon. En sak er hva grunnleggerne av den vitenskaplige sosialismen, Marx og Engels, mente om saka. En annen sak er hva studier av den konkrete historia faktisk viser oss. Og en tredje sak er hvilke politiske konsekvenser en skal trekke for kampen som føres i dag og i framtida.

For å få en røddig diskusjon er det nødvendig å prøve å unngå en altfor sterk blanding av disse tre spørsmåla. Det finnes tendenser til at marxister som mener at den konkrete historia ikke viser en slik

avgjørende rolle for produktivkreftene, med forskjellige midler prøver å dekke over hva Marx og Engels faktisk sa, eller lage teorier om at i hvert fall ikke Marx mente dette. Dette er en lite fruktbar metode å diskutere på. Vi bør være helt åpne for at Marx og Engels kan ha tatt feil. Sannheten om historia må sjølsagt søkes i studiet av den virkelige historia og ikke i sitatstudier. Men for å vite om de tok feil eller har rett må vi også være nøye med å slå fast hva de faktisk mente. Siden det er spredd mye forvirring om dette er jeg nødt til å gi en representativ samling av, ja nettopp, sitater. Siden det fra enkelte hevdes at Marx kom på «bedre tanker» da han blei eldre, har jeg gjengitt sitater fra alle de viktigste verkene til Marx.

Deretter vil jeg *illustrere* denne teorien med et par historiske eksempler. Eksempler kan sjølsagt ikke *bevise* en teori, det kan bare gjentatt prøving mot stadig nytt historisk erfaringsmateriale.

HI MATERIALISME

Så vil jeg drøfte et par av de viktigste innvendningene mot teorien.

Til slutt vil jeg peke på noen av de perspektivene denne teorien åpner for oss i dag.

Hva mente Marx?

Marx forteller sjøl litt om den vitenskapelige prosessen han gjennomgikk for å kartlegge de historiske utviklingslovene, nemlig i forordet til kritikken av den politiske økonomien:

«Mine undersøkelser førte til det resultatet at juridiske forhold såvel som statsformer verken kan fattes utfra seg sjøl eller fra den såkalte generelle utviklinga av menneskelig tenkning, men i stedet har sine røtter i de materielle vilkåra for livet...

Det generelle resultatet jeg kom til og som, når jeg først hadde oppnådd det, tjente som ei rette snor for mine studier, kan kort formuleres på følgende måte:

I den sosiale produksjonen av sitt liv, inngår menneskene i bestemte forhold som er uunnngåelige og uavhengig av deres vilje, produksjonsforhold som samsvarer med et bestemt nivå i utviklinga av deres materielle produktivkrefter. ...

Det er ikke menneskets bevissthet som bestemmer dets tilværelse, men omvendt dets samfunnsmessige tilværelse som bestemmer dets bevissthet. På et bestemt trinn i sin utvikling kommer samfunnets materielle produktivkrefter i konflikt med de eksisterende produksjonsforholda... Fra å være utviklingsformer for produktivkreftene forvandler disse seg til å bli lenker for dem. Da inntreer en epoke med sosiale revolusjoner. ...Ingen samfunnsorden går under før alle de produktivkreftene den kan romme har blitt utvikla og nye, høyere former for produksjonsforhold oppstår aldri før de materielle vilkåra for deres eksistens har modnet i det gamle samfunnets skjød.» (1)

Her kunne jeg stoppa. Marx sier sjøl at det var denne historieoppfatninga han la til grunn for arbeidet med kritikken av den politiske økonomien, og det finnes et vell av uttalelser fra Marx og Engels som understreker dette standpunktet. Når det likevel ikke går an å forlate Marx på dette punktet, så er det fordi, som jeg nevnte

Leilendingen knytter hendene bak ryggen i avmektig protest mot sine tomme kurver. Når kan han slå seg fri? Pål Steigan forsvarer i denne artikkelen det synet at det er utviklinga av produktivkreftene som danner det materielle grunnlaget for de andre samfunnsmessige endringene, deriblant revolusjonen.

innledningsvis, det i den seinere tid har oppstått ei retning innafor marxismen som i det store og hele forkaster denne delen av den marxistiske teorien. Fordi denne retninga har oppstått og fått en viss tilslutning er det nødvendig å gjendrive den. Det er imidlertid ikke første gang den oppstår i ml-bevegelsens historie. En av de første teoretiske kampene ml-bevegelsen i Norge førte var nettopp en kamp om dette spørsmålet. De norske tilhengerne av den såkalte «Frankfurter-skolen» førte på midten av 60-tallet fram den argumentasjonen jeg har skissert ovenfor. Diskusjonen toppa seg omkring en formulering av Mao Zedong der han sa:

Det sosialistiske system vil en gang tre i stedet for det kapitalistiske system.

Dette er en objektiv lov, uavhengig av menneskenes vilje.(2)

Dette at sosialismen skulle være en **objektiv lov**, og dessuten **uavhengig av menneskenes vilje**, var så provoserende for våre «frankfurtere» og det endelige beviset på at maosismen var «mekanisk» og «deterministisk». Diskusjonen om dette spørsmålet fikk stor betydning for

HISTORISK MATERIALISME

at det blei skapt en egen ml-bevegelse i Norge. Men dette skjedde for 17 år sia, og de fleste som er aktive i dag har aldri vært med på denne diskusjonen.

Vi begynner presentasjonen av Marx' standpunkt med ei bok der han utvikla nettopp sin historiefilosofi i motsetning til de rådende idealistiske oppfatningene av historia. Boka «Den tyske ideologien» blei skrivi i nært samarbeid med Engels:

«Vi skal heller ikke forklare dem (filosofene, min anm.) at det bare er

mulig å oppnå virkelig frigjøring i den virkelige verden og med virkelige midler; at slaveriet ikke kan avskaffes uten damp maskinen og spinnemaskinen, at livegenskap ikke kan avskaffes uten et forbedra jordbruk og at i sin alminnelighet kan ikke menneskene frigjøres uten at de er i stand til å skaffe seg mat, drikke, hus og klær i tilstrekkelig mengde og kvalitet. «Frigjøring» er en historisk og ikke en mental handling, og den kan

bare skapes av historiske betingelser, (nivået) på industrien, handelen, jordbruket, (samkvemmet)...»(3)
«.. denne utviklinga av produktivkreftene... er ei absolutt nødvendig praktisk forutsetning (for kommunismen)..(4)

Dette at sosialismen skulle være en objektiv lov, og dessuten uavhengig av menneskenes vilje, var så provoserende for våre «frankfurtere» og det endelige beviset på at maosismen var «mekanisk» og «deterministisk».

Skjærsliperen forundrer seg over at noen finner det verdt å betrakte ham. Bildet er malt av Goya. Goya var både revolusjonær og hoffmaler. Marx skrev på et bestemt trinn i sin utvikling kommer samfunnets materielle produktivkrefter i konflikt med de eksisterende produksjonsforholda. Pål Steigan forsvarer denne og andre uttalelser av Marx om den materialistiske historieoppfatninga.

«I hele historieoppfatninga fram til nå har denne virkelige basisen for historia enten blitt fullstendig neglisjert eller oppfatta som ei underordna sak som er fullstendig irrelevant for historias forløp.»(5)

«Vår undersøkelse hittil starta fra produksjonsinstrumentene, og den har allerede vist at privateiendommen var en nødvendighet for bestemte industrielle stadier. I ekstraktiv industri sammenfaller privateiendommen fortsatt med arbeidet, i småindustrien og alt jordbruk opp til nå er eiendommen en nødvendig konsekvens av de eksisterende produksjonsinstrumentene, motsigelsen mellom produksjonsinstrumentene og privateiendommen er bare et produkt av storindustrien, som forøvrig må være høyt utvikla for å produsere denne motsigelsen. Slik er det bare med utvikling av stor industrien at opphevelsen av privateiendommen blir mulig.»(6)

Vi ser altså meget klart at dette for Marx og Engels var tale om ei *historieoppfatning* som sto i *skarp opposisjon* til den rådende historieoppfatninga i samtida.

Dette historiesynet utvikla Marx videre i sin polemikk mot Proudhon. Som svar på Proudhons bok «Elendighetens filosofi» skreiv Marx «Filosofiens elendighet»:

HISTORISK MATERIALISME

«Økonomen M. Proudhon forstår meget godt at menneskene lager tøy, lin eller silke under bestemte produktjonsforhold. Men det han ikke har forstått er at disse sosiale relasjonene er like mye produsert av menneskene som lintøy, lin osv. Sosiale relasjoner er nært knytta til produktiv kreftene. Når de skaffer seg nye produktivkrefter forandrer menneskene sin måte å produsere på, og ved å forandre måten de produserer på, ved å forandre måten de tjener til livets opphold på, forandrer de alle sine sosiale relasjoner. Håndkverna gir et samfunn med føydalherrer, dampmølla et samfunn med industrikapitalister.

De samme menneskene som oppretter sine sosiale relasjoner i samsvar med sin materielle produksjon, produserer også prinsipper, ideer og kategorier i samsvar med sine sosiale relasjoner.»(7)

«...ei endring i menneskenes produktivkrefter fører nødvendigvis til ei endring av deres produktjonsforhold.»(8)

I et berømt brev til russeren P.V. Anenkov førte Marx dette resonnementet videre:

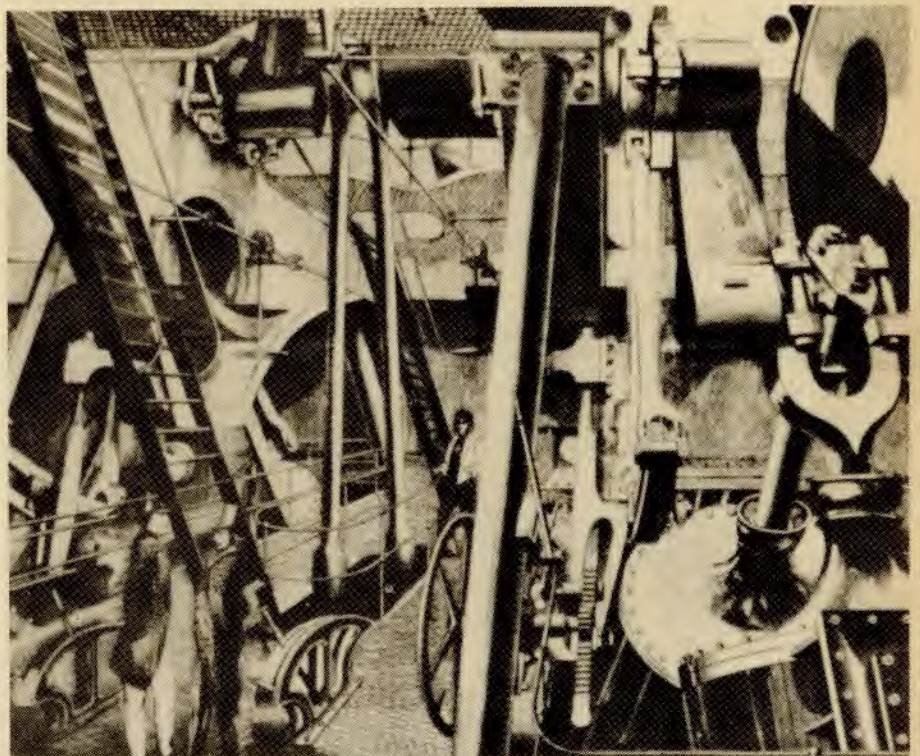
«For eksempel: privilegiene, laugsinstitusjonen og sammenslutningene, det regulerende regimet i middelalderen var alt sammen sosiale relasjoner

---

Produksjonens historie har i stor grad vært et ikke-tema. Denne usynliggjøringa har sjølsagt et klassestempel, fordi overklassen ikke har sett den materielle produksjonen som noe verdifullt, men snarere som noe simpelt.

---

som alene svarte til de eksisterende produktivkreftene og til de sosiale forholda som hadde eksistert tidligere og som disse institusjonene vokste ut av. Under beskyttelse av et regime med korporasjoner og reguleringer blei kapitalen akkumulert, den oversjøiske handelen utvikla og kolonier

I 1858 ble «Great Eastern» sjøsat. Hun var samtidens største skute og kronen på verket for opphavsmannens ingeniørkunst. Bildet viser de enorme maskinene som drev skovlene. Den industrielle revolusjon var en periode med enorme framskritt i utviklinga av produktivkreftene.

oppretta. Men fruktene av denne utviklinga ville ha gått til spille hvis menneskene hadde forsøkt å bevare de samfunnsmessige formene som disse fruktene hadde modnet under beskyttelse av. Derfor kom det to store tordenskrall - revolusjonene i 1640 og 1688.»(9)

Da Kommunistenes Forbund i 1848 påla Marx og Engels å utforme kommunistenes politiske plattform, var det også sjølsagt for dem å gi uttrykk for dette synet. Fra Det kommunistiske partis manifest:

«På et bestemt nivå i utviklinga av produktivkreftene og av sirkulasjonen var de forholda som det føydale samfunnet produserte og sirkulerte under ... ikke lenger mulig å forene med de allerede utvikla produktivkreftene. De forvandla seg til lenker. De måtte brytes i stykker, de blei brutt i stykker.»(10)

«En tilsvarende bevegelse foregår foran øynene våre nå. Det moderne borgerlige samfunnet med sine pro-

duksjonsforhold og sine sirkulasjons- og eiendomsforhold, et samfunn som har skapt slike gigantiske produktivkrefter er som en trollmann som ikke lenger er i stand til å kontrollere de kreftene som han har mant fram. I flere tiår har historia om industri og handel ikke vært noe annet enn historia om de moderne produktivkreftenes opprør mot de moderne produktjonsforholda og mot de eiendomsforholda som er betingelsen for borgerskapets eksistens og for dets makt.»(11)

Det kanskje viktigste forarbeidet til Kapitalen var «Grundrisse». Den samme tenkninga blir ført fram der:

«...lønsarbeid som sådan oppstår først når utviklinga av produktivkreftene allerede har utvikla seg så langt at ei tilstrekkelig mengde tid er blitt frigjort.»(12)

Dermed er vi kommet fram til Kapitalen: Først fra Marx' eget etterord til 2. opplag av Kapitalen. Han siterer en av de som hadde anmeldt Kapitalen,

HISTORISK MATERIALISME

fordi Marx mener at denne har gitt en presis sammenfatning av Marx' eget standpunkt:

«Marx betrakter samfunnsutviklinga som en natur historisk prosess, styrt av lover, som ikke bare er uavhengige av menneskenes vilje og oppfatninger men som også sjøl bestemmer menneskenes vilje, bevissthet og oppfatninger... Marx bestrider f.eks. at f.eks. befolkningsloven er en og den samme til alle tider og alle steder. Tvertom på står han at hvert utviklingsstadium har sin egen befolkningslov.... Med produktivkreftenes ulike utvikling endres forholdene og de lover som regulerer dem.»

Til dette bemerker Marx:

«Når forfatteren så treffende og .. dertil så velvillig skildrer det han kaller min virkelige metode, hva annet har han da beskrevet enn den dialektiske metoden?» (13)

Under avsnittet om «den kapitalistiske akumulasjonens historiske tendens» i første bok av Kapitalen:

«På et visst utviklingsstadium fram-

Å kjenne lovene for samfunnsutviklinga gjør oss ikke til viljelause zombier, men til desto dyktigere klassekjemper. Men det dårligste utgangspunktet for å kjenne disse lovene er å nekte for at det finnes noen slike lover.

---

bringer disse produksjonsforholda sjøl de materielle midler som tilintetgjør dem. Fra dette øyeblikket begynner krefter og målsetninger å gjøre seg gjeldende i samfunnet, som kjenner

seg lenka av den gamle samfunnsordninga. Den må tilintetgjøres og den blir tilintetgjort. ...

Kapitalmonopolet blir en lenke for den produksjonsmåten som har vokst opp under dets herredømme. Produksjonsmidlene sentraliseres og arbeidets samfunnmessige karakter utvikles til produksjonsprosessen ikke lenger kan rommes innfor det kapitalistiske skallet. Dette sprenges. Den kapitalistiske eiendomsrettens time slår. Ekspropriatørene blir sjøl ekspropriert.» (14)

Fra «Teorier om merverdien»:

«Utvikling av produktivkreftene til det samfunnmessige arbeidet er den historiske oppgaven til og rettferdiggjøringa til kapitalen. På denne måten skaper den ubevisst forutsetningene for en høyere produksjonsmåte.»(15)

Etter dette mener jeg at det bør være

Kvinner som renser korn av Gustave Courbet. Han regnes som den første moderne realist. Courbet var overbevist socialist og ble medlem av Pariserkommunens opprørsregjering. Marx skriver seinere om Pariserkommunen at «Kommunens majoritet var ikke sosialistisk på noe vis, og kunne heller ikke være det». Var ikke produktivkreftenes utvikling kommet langt nok?

HISTORISK MATERIALISME

vanskelig å hevde at det klare standpunktet som Marx la fram i «Forordet» skulle være noen slags penneglipp eller et avleggs standpunkt fra hans side. Dette standpunktet kan sammenfattes slik:

1. I den sosiale produksjonen av sitt liv, inngår menneskene i bestemte produktjonsforhold som samsvarer med et bestemt nivå i utviklinga av deres materielle produktivkrefter. ...
2. På et bestemt trinn i sin utvikling kommer samfunnets materielle produktivkrefter i konflikt med de eksisterende produktjonsforholda...
3. Da inntreer en epoke med sosiale revolusjoner.
4. Høyere former for produktjonsforhold oppstår aldri før de materielle vilkåra for deres eksistens har modnet i det gamle samfunnets skjød.

Det er som han sjøl sier i «Forordet» den historieoppfatninga som lå til grunn for hele hans hovedverk og som han kom fram til i kritikken av den borgerlige historieoppfatninga. Enten vi liker det eller ikke blir vi nødt til å tru Marx på hans ord om dette. Lenin var av samme oppfatning da han slutta seg vilkårsløst til Marx' formuleringer i «Forordet».

Of Mao mente at dette spørsmålet er så avgjørende at det trekker skillet mellom materialisme og idealisme. I «Om motsigelsen» sier han at den som ikke mener at produktivkreftene *allmennt* er hovedsida, *den er ikke materialist*. På den andre sida skilte han seg fra mekanisk materialisme ved å peke på at under bestemte forhold kan produktjonsforholda være den viktigste faktoren.

Så langt om hva Marx mente. En annen sak er jo om dette faktisk stemmer. Å bevise det er langt vanskeligere enn å bevise hva Marx egentlig sa.

Den industrielle revolusjonen

Den industrielle revolusjonen var en periode med enorme framskritt i utviklinga av produktivkreftene. Fra damp- og spinnemaskinene på 1700-tallet og fram til den fullt utvikla storindustrien et hundre år seinere skjedde det ei utvikling av den menneskelige produktiviteten uten sidestykke i tidligere historie. Det burde være lett å se at uten de nye produktivkreftene så hadde det heller ikke vært mulig å skape noen storindustri, og dermed heller ikke noe storindustriproletariat. Men

dermed må også klassekampene som dette storindustriproletariatet førte forstås på bakgrunn av denne utviklinga av produktivkreftene.

viklinga av produktivkreftene.

Men så kommer innvendingene: Ja, men denne utviklinga av produktivkreftene kommer først *etter* at borgerskapet har kommet til makta. Dampmaskinen blei skapt hundre år etter den borgerlige revolusjonen i England. Altså kom end-

Papirmølle med et underliggende hjul med kammer som sørger for at hammerne løftes og senkes. Denne hamringen forandrer fillene til papirmasse. Deretter er prosessen manuell: massen overføres til et kar og den blir formet til ark i pressen. Arkene blir hengt til tork. Utenfor bildet ligger skovlhjulet, drevet av vannkraft, som driver papirmøllen. Trykket er fra 1662. Steigan viser at det var en utvikling av produktivkreftene også før kapitalismens gjennombrudd. Denne møllen er et eksempel på det.

ringa av produktjonsforholda først, og endringa av produktivkreftene etterpå. Det er mange feil i dette argumentet. For det første er det en brist i resonnementet dersom en trur at den veldige utviklinga av produktivkreftene etter borgerskapets makterobring er noe argument mot produktivkreftenes avgjørende rolle. Dersom det omvendt hadde vært slik at det under føydalismen hadde vært mulig å

skape de fullt utvikla produktivkreftene til kapitalismen, så hadde det tvert om talt mot teorien. Det er jo nettopp fordi produktjonsforholda fungerte reaksjonært i forhold til utviklinga av produktivkreftene at de måtte forandres. Dermed blei sjølsagt den borgerlige revolusjonen en frigjøring av produktivkreftene. Dette bekrefter og ikke avkrefter teorien.

Videre bygger dette argumentet på en (utbredt) vrangforestilling om at det ikke var noen større utvikling av produktivkreftene forut for den industrielle revolusjon. At en slik oppfatning har fått bre seg kommer simpelthen av den svikten i historieforskninga som Marx pekte på. Produksjonens historie har i stor grad vært et ikke-tema. Denne usynliggjøringa har sjølsagt klassestempel, fordi overklassen ikke har sett den materielle produksjonen som noe verdifullt, men snarere som noe simpelt.

Faktum er at et stort antall av de maskinene som blei knytta til dampmaskinen under den industrielle revolusjonen, hadde på forhånd vært drivi av vannkraft. (Jeg viser til egen «boks» om dette.)

På 14-1500-tallet skjedde det også ei stor utvikling i skipsbygging, boktrykkerkunsten var en veritabel informasjonsrevolusjon som undergravde adelens og geistlighetens kunnskapsmonopol osv. Med renessansen skilte vitenskapen lag med teologien. Vi fikk optikken, fysikken, astronomien og andre vitenskaper som skapte muligheter for å utvikle menneskets produktivkraft enormt. Noe av vitenskapen blei også omsatt i praktisk utvikling av produktivkreftene. Men svært ofte møtte vitenskapen og produksjonen de skrankene som det føydale samfunnet hadde skapt. Kapitalismen var det eneste økonomiske system som kunne utnytte disse produktivkreftene på dette nivået og føre dem videre. Hadde den ikke vært det, hadde den ikke kunnet seire i kampen mot føydalismen.

Men fortsatt var føydalismen sterk og kapitalismen lite utvikla. Det var først med den store industrielle revolusjonen at kapitalen utvikla produktivkreftene til et slikt nivå at føydalismens skjebne endelig blei besegla. Fra da av var en tilbakegang til føydalismen blokkert, og de føydale fyrstehusene raste over ende i rask rekkefølge.

HISTORISK MATERIALISME

Med den industrielle revolusjonen skapte borgerskapet produktivkrefter som på lang sikt ville overskride den borgerlige produksjonsmåten og privateiendommen. Og det skapte en klasse moderne proletarer.

Kristiania

Jeg har sett litt på produktivkreftenes utvikling i Kristiania i forrige århundre. Hovedkilden min er Akers Historie fra 1937. Hvis vi ser på den politiske, sosiale

og produksjonsmessige utviklinga i byen fra 1814 til 1900 er det slående hvor store endringer i de politiske og sosiale forholda som kan føres tilbake til innføringa av den nye produksjonsteknologien. (Se egen «boks».)

I 1814 var Kristiania en liten by med et nokså landlig preg. Det som fantes av industri var nokså stusselig og handverksprega. Blant de 10.000 innbyggerne fantes ingen egentlig moderne arbeiderklasse. Derfor var det sjølsagt også utelukka

at det kunne finnes noen moderne arbeiderbevegelse.

I 1846 starta en del kapitalister fabrikkvirksomhet langs Akerselva. De tok i bruk Manchester-teknologien, men i stedet for køl brukte de vannkrafta i alle

---

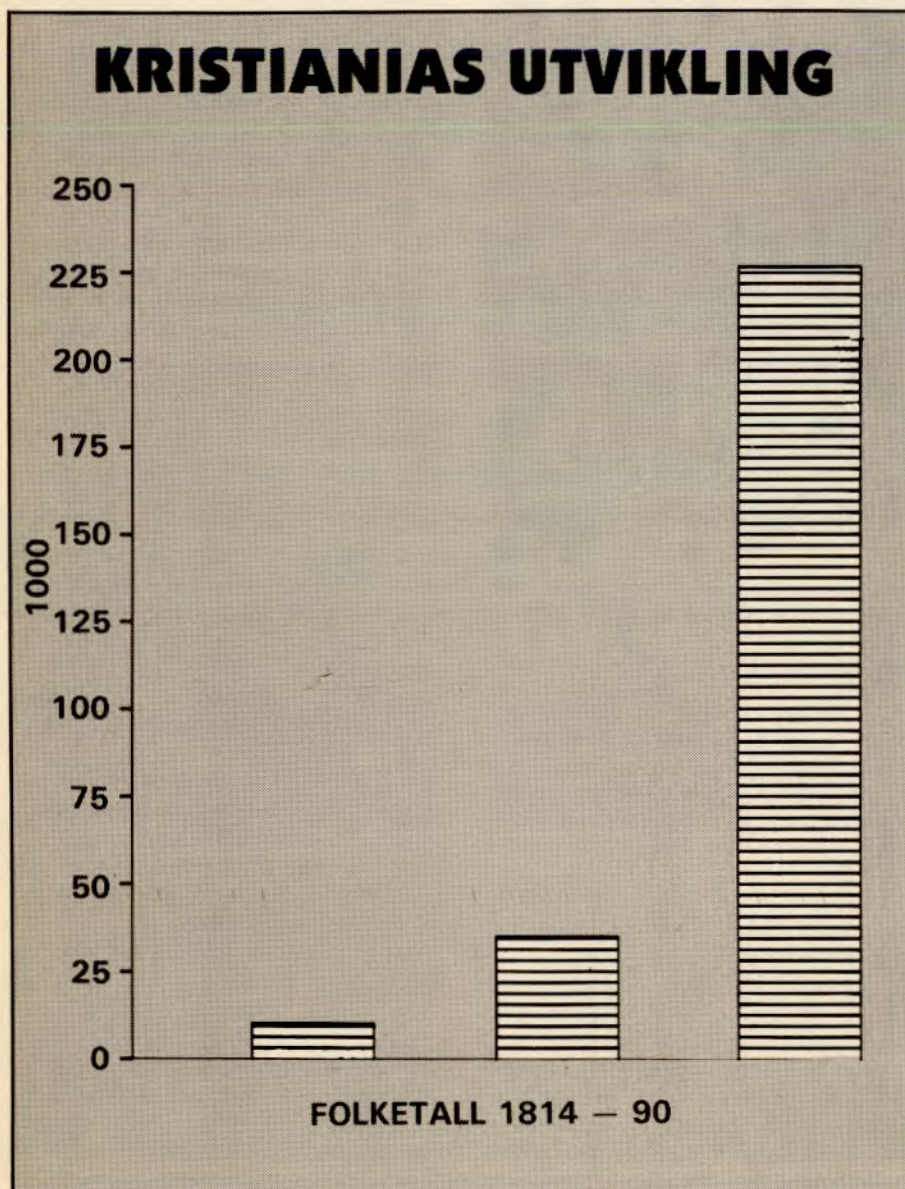
Det var først med den industrielle revolusjonen at kapitalen utvikla produktivkreftene til et slikt nivå at føydalismens skjebne endelig blei besegla. Fra da av var en tilbakegang til føydalismens blokkert, og de føydale fyrstehusene raste over ende i rask rekkefølge.

---

fossene langs elva. 10 år seinere forteller Akers Historie at det var hele 46 fabrikker langs elva som alle var drivi med vannkraft. Byen hadde i 1850 ca. 35.000 innbyggere.

I 1900 hadde denne industrielle utviklinga forvandla den søvnige småbyen til en, etter forholda, sydende storby. 228.000 mennesker, et vell av fabrikker med mekaniske verksteder, støperier, kjemiske fabrikker og alt som hørte den nye teknologien til. Og dermed sto sjølsagt også helt andre spørsmål på den politiske dagsordenen. En ung fag- og arbeiderbevegelse vokste raskt og krevde sin rett: streiker for bedre lønns- og arbeidsforhold, og kamp for allmenn stemmerett.

Det var sjølsagt ikke dette Knud Graah og de andre industrigrunnleggerne hadde planlagt da de kjøpte inn de første maskinene. Men det var samtidig et uunn-gåelig produkt av den utviklinga de satte i gang. «På denne måten skaper de ubevisst forutsetningene for en høyere samfunnsorden», som Marx ganske treffende skreiv i «Teorier om merverdien».

HISTORISK MATERIALISME

«Passiviseringsargumentet»

Ett av argumentene mot teorien om en lovmessig sammenheng mellom produktivkreftenes utvikling og framveksten av sosialismen er sånn:

«Hvis vi sier at sosialismen kommer som en objektiv lov, uavhengig av menneskenes vilje, så vil jo folk sette seg på baken og vente.»

Dette argumentet blei også Marx og Engels møtt med, men de svarte at nei, tvert om. Frihet er bevisstheten om nødvendighet, bare det mennesket er virkelig fritt som kjenner nødvendigheten og dermed blir i stand til å handle i samsvar med de historiske lovene.

Vår erfaring med snart 20 års revolusjonært arbeid i Norge sier oss det samme. Jo mer folk er overbevist om sosialismens nødvendighet, jo hardere kjemper de for den.

Fiskeren i en seilbåt setter seg ikke ned i båten med henda i fanget om han kjenner lovmessighetene for å manøvrere en båt i vind og strøm. Tvert om gjør kunnskapene om disse lovene han til en bedre styrmann. Han veit hva han ikke kan gjøre og hva han kan gjøre og utnytter love-

ne til å komme dit han ønsker. Å snakke om noen «fri vilje» uavhengig av slike forhold, er og blir en borgerlig myte. Men å avvise den absolutte frie viljen, reduserer ikke fiskeren til en mekanisk robot. Sjøl om fiskeren ikke med sin beste vilje kan oppheve en eneste naturlov, kan han med sine kunnskaper om dem utføre et strålende sjømannskap.

Å kjenne lovene for samfunnsutviklin-

Utviklinga av den moderne kapitalismen er en eneste stor innrømmelse av den historiske materialismen.

---

ga gjør oss ikke til viljelaure roboter, men til desto dyktigere klassekjempere. Men det dårligste utgangspunktet for å kjenne disse lovene er å nekte for at det finnes noen slike lover.

Determinisme?

En annen innvending mot den historiske

materialismen er at den er «deterministisk», det vil si at den går over i skjebnetru når den sier at sosialismen er en objektiv lov uavhengig av menneskenes vilje. I ei interessant bok som heter «Revolusjon i velferdssamfunnet» retter Erik Dammann denne kritikken mot den historiske materialismen.

Jeg har tenkt mye på denne kritikken og kommet til at den er uriktig. Vi finner ikke mye utopisk hos Marx. Han avsto fra enhver detaljert beskrivelse av det sosialistiske samfunnet. Marx var altså svært forsiktig med å uttale seg om framtida, samtidig som han kategorisk hevda at kapitalismen med lovmessig nødvendighet vil føre til kommunismen. Hvordan kan det henge sammen?

Jeg mener at dette bare gir mening hvis vi skjønner hva Marx' bidrag besto i. Det besto i å avdekke lovmessigheter i den kapitalistiske økonomien, altså i å analysere den virkelige eksisterende verden, og ikke i å spekulere i framtida. Marx påviste at kapitalismens eneste mulighet til å opprettholde seg sjøl besto i å uavbrutt bruke virkemidler som på lang sikt måtte undergrave kapitalismens eksistens. For å sikre profitten må kapitalismen stadig erstatte

Maleriet viser Hjula veveri ved Akerselva. Bildet er malt av Wilhelm Peters i 1888. Etterspørselen etter bomullstøyer gjorde tekstilindustrien til Norges første moderne industrigrein. To norske forretningsmenn, Knud Graah og Adam Hiort møttes i 1845 helt tilfeldig i en maskin-hall i Manchester. De var der begge for å kjøpe spinnemaskiner. Møtet mellom dem har blitt symbolet på den moderne norske industris fødsel.

HISTORISK MATERIALISME

det levende arbeidet med maskiner. Men den ytterste konsekvensen av dette er å fjerne sjølv kilden til profitt. Hvis kapitalismen hadde hatt noe alternativ, ville det sjølsagt ikke gjort dette. Riktignok kan kapitalismen gjøre en lang rekke delvise innrømmelser til denne motsigelsen, slik statskapitalismen og trygde-systemet er eksempler på. Men den kan ikke oppheve motsigelsen uten å oppheve seg sjøl som kapitalisme. Kapitalen ønsker jo sjølsagt at kapitalismen kunne være en evighetsmaskin, en perpetuum mobile, som kunne gjenskape seg sjøl uavbrutt uten samtidig å grave sin egen grav. Og hadde den virkelig vært det, ville ethvert snakk om sosialisme vært totalt urealistisk. Men kapitalismen har ikke klart å finne noen «vises stein» for å sikre seg evig liv siden Marx påviste denne grunnleggende og uløselige motsigelsen.

Noen er kanskje frustrert over at revolusjonene i de høyt utvikla kapitalistiske landa har uteblitt. Men i historisk per-

---

Noen er kanskje frustrert over at revolusjonen i de høyt utvikla kapitalistiske landa har uteblitt. Men i historisk perspektiv er 100 år ei svært kort tid, og sånn sett har kapitalismen utrolig raskt rota seg opp i et stort antall uløselige konflikter.

---

spektiv er 100 år ei svært kort tid, og sånn sett har kapitalismen utrolig raskt rota seg opp i et stort antall uløselige konflikter.

Teoretisk finnes det sjølsagt en annen utgang av dette enn sosialismen og kommunismen. Det er nemlig mulig for menneskeheten å utsette seg sjøl enten kjernefysisk eller økologisk. Så langt har nemlig den vidunderlige kapitalismen utvikla vår teknologi. Og da blir det sjølsagt heller ingen kommunisme. Derfor er framtida heller ikke skjebnebestemt, men tvert om i høy grad avhengig av den kampen menneskene fører. Derimot er det innebygd i kapitalismen at den må gå under. Og det mest sannsynlige er at menneskeheten ikke vil la den ta oss med seg.

Utviklinga av den moderne kapitalismen er en eneste stor innrømmelse av den historiske materialismen. Ved hjelp av denne teorien pekte Engels på at kapitalen med nødvendighet ville komme til å skape så veldige produktivkrefter at in-

RØTTER TIL INDUSTRIREVOLUSJONEN

SCIENTIFIC AMERICAN

En artikkel i «Scientific American» påviser at den industrielle revolusjonen hadde solide røtter tilbake i middelalderen.

Var den store industrielle revolusjonen et fullstendig brudd med den tidligere utviklinga av produksjonen? Eller hadde den solide røtter langt tilbake i Middelalderen? I en artikkel i Scientific American

tar Terry S. Reinholds opp disse spørsmåla og går mot et nokså utbredt syn om at det hadde skjedd liten eller ingen utvikling av produktivkreftene i Middelalderen.

Han peker på at svært mange av de maskinene som etterhvert blei knytta til dampmaskinen, faktisk hadde vært utvikla på forhånd, knytta til utnytting av vannkraft.

Allerede Wilhelm Erobreren fant ut at England i det 11. århundre hadde så mye som 5624 vannmøller. Bruken av møller vokste og fant stadig nye anvendelser. I 1694 anslo Marquis de Vauban at Frankrike hadde 80.000 kornmøller, 15.000 industrimøller og 500 jernmøller og metallurgiske verker.

I det 13. århundre blei det utvikla gir som kunne endre hastigheten og retninga på drivkrafta. Dreiebenker blei utvikla i det 14. århundre, bormaskiner i det 15., valser for valsing av metallplater også i det 15. og vifter og heisnordninger til gruvene i det 16. århundre.

Europeerne lærte ikke å lage papir før på 1100-tallet, men alt på slutten av 1200-tallet brukte de vandrevne hammere til å lage papirmassen. Tidlig på 1600-tallet hadde England aleine 38 papirmøller. Vandrevne hammere blei tatt i bruk i jernproduksjonen på 1000-tallet og var vanlige på 1300-tallet. Siegen-området i Tyskland hadde 38 råjernsverk og smier som bygde på vannkraft i 1492.

På 1500-tallet var det i hvert fall 40 ulike industriprosesser i Europa som bygde på vannkraft.

Under Ludvig den 14. blei det bygd ei mølle i Frankrike med 14 hjul som utvikla opptil 500 hestekrefter. Liknende eksempler kan vises til i Russland, Tyskland og England.

Disse og mange andre eksempler fra Reinholds viser at det skjedd ei klar utvikling av produktivkreftene forut for den borgerlige revolusjonen. Dersom en skal være materialist er det umulig å se den borgerlige revolusjonen løsrevet fra dette.

HISTORISK MATERIALISME

gen enkeltkapitalist ville kunne hanskes med dem. Derfor ville kapitalistene prøve å løse motsigelsen ved hjelp av statskapitalisme, sa Engels. (16) Utviklinga viser at han hadde helt rett i dette. Sjøl ikke den mest liberalistiske kapitalismakt i verden kan i dag klare seg uten statskapitalismen. Dette er en indirekte innrømmelse av produktivkraftens samfunnsmessige karakter. Men Engels pekte på at dette på ingen måte løser motsigelsen. Det setter den bare på spissen. Dette ser vi med all ønskelig tydelighet i dag der de ulike statene engasjerer stadig mer direkte i kapitalenes kamp om markedet. Kautsky hevda at det var mulig for kapitalismen å få til en langvarig løsning av disse problemene ved å utvikle seg til «ultraimperialisme». Etter at den teorien blei framsatt har vi hatt den 1. og den 2. verdenskrig og nå er kapitalismen igjen i

gende forandringer at forandringene fra middelalderen til begynnelsen av vårt århundre vil virke små i forhold. Derfor kan vi med naturvitenskaplig sikkerhet slå fast at dette vil skjerpe motsigelsen mellom produktivkrefter og produksjonsforhold noe så enormt at det med nødvendighet vil føre til en rekke store politiske revolusjoner. Hvis vi holder fast ved en konsekvent materialisme kan vi se de kommende konfliktene lenge før de dukker opp på den politiske dagsordenen. I så fall blir det mulig å spille rollen som en fortropp. I motsatt fall vil vi bli tatt på senga, i likhet med mesteparten av samfunnet forøvrig. ■

FOTNOTER:

- (1) Selected Works, b 1, s.503
- (2) Sitatboka s.
- (3) Marx & Engels, Collected Works, b 5, s.38
- (4) S.s. s. 49
- (5) S.s. s. 55
- (6) S.s. s. 63-64
- (7) Marx & Engels, Collected Works, b 6, s. 165-166
- (8) S.s.
- (9) Selected Works, b1, s.519
- (10) S.s. s. 113
- (11) S.s.
- (12) Grundrisse, s. 641
- (13) Kapitalen, første bok, b 1, s. 19-20
- (14) Kapitalet, Førsta Boken, s. 670
- (15) Teorier om merverdien,
- (16) Se «Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap.»

Bidet viser steinskulpturer over hovedinngangen til Markus-kirken i Venezia. Øverst smeder og nederst fiskere. Pål Steigan skriver at fiskerens kunnskaper om naturlovene gjør han til en bedre styrmann. Overført på klassekampen gjør kunnskap om lovmessighetene i samfunnet oss til bedre klassekjempere.

Den industrielle revolusjonen var en periode med enorme framskritt i utviklinga av produktivkreftene. Fra damp- og spinnemaskinene på 1700-tallet og fram til den fullt utvikla storindustrien et hundreår seinere skjedde det ei utvikling av den menneskelige produktiviteten uten sidestykke i tidligere historie.

ei alvorlig krise. En ny krig kan gi imperialismen (seierherrene) et pusterom, men som løsning er den like effektiv som å helle i seg blåsyre for å slukke tørsten.

Men jeg skal innrømme at det er EN reform som vil kunne løse motsigelsen. Hvis kapitalen bare avskaffa kampen for profitten som drivkraft, så ville motsigelsen være løst. Men det betyr i så fall å avskaffe kapitalismen...

For oss som lever i dag betyr den historiske materialismen til Marx at vi kan sette de nye teknologiske revolusjonene i et revolusjonært perspektiv. Nå vil hele måten menneskeheten produserer på bli gjenstand for så enorme og grunnleg-

Du trenger Røde Fane!

Ja, jeg tegner et årsabonnement på Røde Fane f.o.m. 6/84.

Navn: .....

Adresse: .....

Postadresse: .....

Klipp ut og send slippen til:

Røde Fane, Boks 6875, St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

Den kinesiske bonden fra Szechuan er tynget av føydalismens åk. Artikkelforfatterene argumenterer for at klassekampen mellom bønder og godseiere førte til føydalismens undergang.

Av Lars Simonsen,
Håkon Grimstad og
Bjørgulv Braanen

Vi vil i denne artikkelen legge fram hvordan vi mener den materialistiske historieoppfatninga bør forstås. Vårt syn kan i korte trekk sammenfattes slik:

1. Den materialistiske historieoppfatninga bør oppfattes som en «ledetråd for studier». Den er ikke en allmenn teori som kan forklare alle samfunn og overgangen mellom dem. Det er det bare konkrete studier som kan.

2. Blant marxister har det til tider vært en tendens til å bruke den materialistiske historieoppfatninga stivbeint og mekanisk. Ofte har en forsøkt å skille skarpt

KLASSEKAMP OG TEKNOLOGI ET BIDRAG TIL EN DISKUSJON

Den materialistiske historieoppfatninga har ofte blitt brukt stivbeint og udialektisk. Den historiske utviklinga har ensidig blitt forklart som et resultat av produktivkreftenes utvikling. Gjennom noen historiske eksempler viser vi at produksjonsforholda og klassekampen gir oss en nøkkel til å forstå store samfunnsmessige endringer. La oss forlate den mekaniske historieoppfatninga og troen på at den ene samfunnsformen lovmessig blir avløst av den andre som følge av produktivkreftenes utvikling.

mellom hva som er «produktivkrefter» og hva som er «produksjonsforhold». I neste omgang har man slått fast at produktivkreftenes utvikling er samfunnsutviklingas «drivkraft». Vi mener en slik bruk av den materialistiske historieoppfatninga blir snever og udialektisk. Produksjonsforhold (bl.a. klassestruktur og klassekamp) spiller en viktig rolle når samfunnsendringer skal forklares.

3. Hvis man skal snakke om lover som gjelder for *alle* samfunn og overganger mellom dem, tror vi det er vanskelig å komme lenger enn til å snakke om en «vekselvirkning» mellom produktivkrefter og produksjonsforhold. (Det er verdt å merke seg at Marx og Engels alltid snakket om lover i tilknytning til bestemte historiske epoker.)

I artikkelen vil vi først undersøke hva

Marx og Engels sjøl la i den materialistiske historieoppfatninga. Så vil vi gjennom noen historiske eksempler vise at teorien om produktivkreftene som «motor» i samfunnsutviklinga blir for mekanisk. Deretter argumenterer vi for at «vekselvirkning» mellom produktivkrefter og produksjonsforhold kan gi en bedre forståelse av hvordan menneskesamfunnene utvikler seg. Mot slutten skal vi forsøke å sette begrepene i den materialistiske historieoppfatninga inn i en helhetlig sammenheng. Avslutningsvis har vi noen korte synspunkter på den pågående teknologiske revolusjonen.

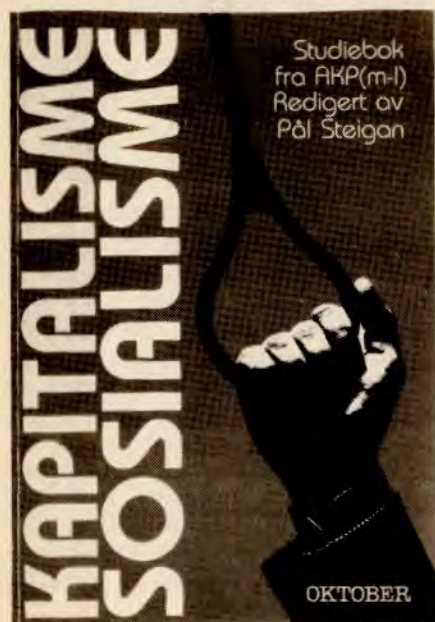
Marx og Engels bryter med idealismen

Marx og Engels utformet sitt historiesyn i løpet av 1840-åra. I kamp mot datidas rå-

HISTORISK MATERIALISME

dene filosofi, idealisme og mekanisk materialisme, skapte de et helt nytt filosofisk grunnsyn. De tok avstand fra at retts- og statsformer kunne forklares ut fra seg selv eller fra idéene om dem, slik idealistene mente. Marx og Engels slo fast at overbygninga har sin rot i menneskenes materielle livsforhold. Samtidig overvant de svakheten ved den mekaniske materialismen ved å vise at menneskene lærer verden å kjenne gjennom sine handlinger, dvs. gjennom praksis.

I 1859 oppsummerte Marx i *Forordet til kritikken av den politiske økonomien* de slutningene de hadde kommet fram til i 1840-årene. I *Forordet* skriver Marx at det «allmenne resultatet» han hadde kommet til, og som siden fungerte som en «ledetråd» i studiene hans, var at menneskene inngår i bestemte, uavhengige av deres vilje, produksjonsforhold, som svarer til et bestemt utviklingstrinn av produktivkraftene. Disse produksjonsforholda danner samfunnets økonomiske basis, som det hever seg en overbygning på. På et visst trinn i sin utvikling kommer produktivkraftene i motsetning til de bestående produksjonsforholda. Da inntreffer en epoke med sosial revolusjon.¹

Artikkelforfatterene kritiserer studieboka «Kapitalisme/Sosialisme». De mener at denne boka i kapitlet om den historiske materialismen legger ensidig vekt på produksjonsredskapenes rolle i historia.

En ledetråd

Hva er det dette allmenne resultatet fra *Forordet* kan brukes til? Hva er det disse begrepene egentlig kan forklare?

Vår oppfatning er at den «historiske materialismen» i første rekke må sees på

Historia er full av eksempler på oppfinnelser som ikke blir tatt i bruk fordi samfunnsforhold ikke lå til rette for det. Prinsippene for dampkraft var f.eks. kjent mange århundrer før James Watt utvikla sin dobbeltvirkende dampmaskin i 1797.

som et vitenskapelig forskningsprogram. Det blir umulig å forstå historia hvis en tar utgangspunkt i menneskenes idéer og ideologi. All virkelig historie- og samfunnsforskning må ta utgangspunkt i den materielle virkeligheten.

Men den detaljerte gjennomgangen fra f.eks. *Forordet* er og blir en «ledetråd» i slike samfunnsstudier. Hvordan forholdet mellom produktivkrefter og produksjonsforhold utvikler seg må undersøkes gjennom studier av hvert konkret samfunn.

Utallige uttalelser fra Marx og Engels viser at de sjøl så på historieoppfatninga på denne måten. Engels skriver f.eks. i et brev til Paul Ernst i 1890:

«Hva gjelder deres forsøk på å behandle saken materialistisk må jeg først og fremst si at den materialistiske metoden slår over i sin motsetning når den ikke behandles som en ledetråd ved et historisk studium, men brukes som en ferdig sjablon som man økser til de historiske fakta etter.»

Og Engels skriver i et brev til C.Schmidt fra 1890:

«Men vår historieoppfatning skal i første rekke tjene som en veiviser for ytterligere studier — ikke som et grunnlag for hypotesebygging i Hegel-skolens ånd. (...) I stedet bruker mange tyske ungdommer frasen historisk materialisme (alt kan jo forvandles til fraser) bare for å få sine relativt blygsomme kunnskaper i historie flott systematisert på den enkleste mulige

måten (den økonomiske historien befinner seg jo enda på barnestadiet) — og med en gang kjenner de seg veldig autoritative og dyktige.»

Konkrete studier krever større nøyaktighet

Marx og Engels eget arbeid er i seg sjøl en illustrasjon på at de så på den materialistiske historieoppfatninga som en «ledetråd». Etter at de hadde brutt med idealismen og etablert det nye filosofiske grunnsynet i 1840-årene, gikk de over til å studere de materielle livsforholda som de hadde slått fast at hele overbygninga hvilte på. Engels viser også at de da var tvunget til å være langt mer nøyaktig i sine formuleringer. I et brev til J. Bloch fra 1890 skriver han:

«Ungdommen har fra tid til annen i noen grad overbetonet den økonomiske sidens betydning, og Marx og jeg har visserlig vår del av skylden for det. Ettersom hovedprinsippet ble fornektet av våre hovedmotstandere ble vi tvunget til å innprente det med sånt ettertrykk at de andre momentene i denne vekselvirkninga ikke alltid ble behandlet med tilstrekkelig nøyaktighet. Men når vi praktisk skulle tillempe den ved å belyse en historisk periode ble imidlertid situasjonen en helt annen.»

Økse til de historiske fakta

Vår understrekning av at den materialistiske historieoppfatninga må sees på som en ledetråd for videre studier kan synes lite oppsiktsvekkende. Men det er en relativt skarp kritikk av hvordan den «historiske materialismen» til tider har vært brukt i den kommunistiske bevegelsens historie: Ikke som en «ledetråd», men som kartet terrenget skulle passe til — koste hva det koste ville. Også i AKP(m-l) gjør vi fra tid til annen denne feilen. Først legger vi fram de allmenne begrepene fra *Forordet* (produksjonsforhold og produktivkrefter) og forholdet mellom dem, for så i neste omgang å hente fram noen slående eksempler fra historia for å bevise teoriens riktighet. Marx' og Engels' kritikk av denne «tiløksinga» av historiske fakta rammer også oss.

Selv om den materialistiske historieoppfatninga bør brukes som en ledetråd

HISTORISK MATERIALISME

— og derfor mister noe av den forklaringsstyrken som man kanskje hadde ønsket(!) — kan vi sjølsagt finne ut hva som driver samfunnsutviklinga framover. Akkurat som Marx i *Kapitalenviser* hva slags «økonomiske bevegelseslover» som virker under kapitalismen (f.eks. loven om utviklinga av arbeidets produktivkraft), kan vi gjennom et konkret studium finne ut hvordan forholdet mellom produktivkrefter og produksjonsforhold utvikler seg.

Kan produksjonsredskapenes utvikling forklare historia?

I tråd med denne forståelsen av den materialistiske historieoppfatninga blir det også for snevert å se samfunnsutviklinga bare som et resultat av produktivkrefte-nes utvikling. I AKP(m-l)s studiesirkel *Kapitalisme/sosialisme* fra 1981 står det: «Marx så samfunnsutviklinga som et resultat av utviklinga av produksjonsredskapene. Han viste at utviklinga av nye produksjonsmåter tvang fram nye former for organisering av samfunnet. Det var ikke idéen om likhet som reiv grunnen under det føydale samfunnet, men de nye produksjonsmidlene som ble skapt på syttenhundretallet. Dampmaskinen gjorde det mulig å produsere varer langt billigere og i en helt ukjent målestokk. Maskiner, som tidligere hadde vært avhengige av vannkraft kunne plutselig plasseres hvor som helst. Dermed var grunnen skapt for moderne fabrikker. Det var disse produksjonsmidlene som praktisk talt sprengte grunnmuren vekk fra føydalismen. Føydalismens rammer ble for trange, og de nye fabrikkene pøste ut billige varer som gjorde den føydale naturhusholdninga umulig.»

Først en presisering: Vi argumenterer ikkemot at produktivkrefte-nes utvikling må ha nådd et visst nivå før kapitalisme kan vokse fram. (Akkurat som arbeiderklassens framvekst er en betingelse for sosialismen). Vi argumenterer heller ikke mot at nye produktivkrefter, når de tas i bruk, bidrar til, og skaper forutsetninger for, store endringer i samfunnsforholda (produksjonsforholda).

Vi er kritiske til en bruk av den materialistiske historieoppfatninge som: — ensidig legger vekt på produktivkrefte-nes (eller produksjonsredskapenes) ut-

Graveringen viser Albrecht Dührers «Bønder på markedet» fra 1519. Bildet er fra tiden før bondekrigene. I disse kampene, som strakk seg over et langt tidsrom i Europas historie, vant bøndene større frihet og føydalismen ble svekket. Artikkelforfatterene mener klassekampen på denne tida skapte grunnlaget for kapitalismens framvekst.

HISTORISK MATERIALISME

Edderkoppen og flua. Et trykk fra 1600-tallets Frankrike. Bildet symboliserer forholdet mellom bøndene og adelen. Under føydalismen var godseierne lite interessert i å innføre ny teknologi. Artikkelforfatterene skriver at de føydale produksjonsforholda måtte oppheves før man fikk den enorme produktivitets utviklinga på 17- og 1800-tallet.

vikling når samfunnsendringer skal forklares.

— forklarer store samfunnsendringer og revolusjoner med at produktivkreftene «sprenger» produksjonsforholda.

I denne sammenheng kan sitatet fra studiesirkelen *Kapitalisme/sosialisme* stå som et eksempel på den bruken av den «historiske materialismen» vi kritiserer. For det første omskriver man historia for å få den til å passe med teorien (maskinene på 1700-tallet reiv grunnen vekk under det føydale samfunnet — vi kommer tilbake til det), for det andre forklarer man overgangen mellom føydalisme og kapitalisme bare som et resultat av produksjonsmidlenes utvikling (disse «sprenger» produksjonsforholda) og når det står at «Marx så samfunnsutviklinga som et resultat av utviklinga av produksjonsredskapene» er det en forenkling som gjør både Marx og den historiske utviklinga stor urett.

For å belyse at denne historieforståelsen blir for snever skal vi ta opp noen his-

toriske eksempler. Framstillinga må bli overflattisk, men vi håper den er tilstrekkelig for å belyse vårt hovedpoeng.

Hva «sprengte» føydalismen?

Den industrielle revolusjonen i Vest-

Den industrielle revolusjonen kan ikke forklare hvorfor føyalsamfunnet bukket under og nye kapitalistiske produksjonsforhold oppstod. Årsaken til det er enkel: Kapitalismens gjennombrudd kom før den industrielle revolusjonen.

Europa på 17- og 1800-tallet har vært det klassiske eksempelet på produktivkreftenes revolusjonerende rolle i historia. I løpet av få århundrer ble Vest-Europa forvandlet fra et føydalt samfunn basert på

jordbruk til et pulserende industrisamfunn. I sitatet fra *Kapitalisme/sosialisme* ovenfor blir det gitt et inntrykk av at det var den industrielle revolusjonen som sprengte rammene for det føydale samfunnet og banet veien for kapitalismen. De nye industrielle produktivkreftene kunne ikke lenger rommes innenfor de føydale produksjonsforholda.

Og sjølsagt er den industrielle revolusjonen et godt eksempel på at nye produktivkrefter (når de tas i bruk) bidrar til store endringer i samfunnet. Et overflattisk blick på levevilkårene i den «rike» del av verden i dag er nok for å fastslå det.

Men den industrielle revolusjonen kan ikke forklare hvorfor føyalsamfunnet bukket under og nye kapitalistiske produksjonsforhold oppstod. Den industrielle revolusjonen kan ikke forklare hvorfor det ene samfunnsystemet gikk under og et nytt så dagens lys. Årsaken til det er enkel: Kapitalismens gjennombrudd kom

før den industrielle revolusjonen. Den industrielle revolusjonen i England kom på 17- og 1800-tallet, mens den borgerlige revolusjonen fant sted allerede på 1600-tallet. Den store franske revolusjonen dateres til 1789, mens industrialiseringen starta i hundreåret etter. Norge tok skrittet fra jordbrukssamfunn til industrisamfunn på slutten av 1800-tallet, mens den borgerlige revolusjonen i all hovedsak fant sted i første halvdel av hundreåret.

Det er også vanskelig å se at produktivkreftenes utvikling før den industrielle revolusjonen kan forklare hvorfor kapitalismens vokste fram i Vest-Europa.

Seinmiddelalderens Europa var et samfunn i dyp økonomisk og politisk krise. Det ville føre for langt å gå inn på årsakene til denne krisa. Men krisa førte til en oppblussing av klassekampen over hele Europa. Kampen stod i første rekke mellom adel (jordeiere) og livegne/leilendinger/bønder (produsenter). Disse klassekampene preget hele Europa på 14- og 1500-tallet. Men de førte til ulikt resultat.

Europa deles i to

Grovt sett kan vi si at det går et skille ved elva Elben. Øst for Elben vant adel og kongemakt en knusende seier som førte

HISTORISK MATERIALISME

til føydalismens renessanse i Øst-Europa. Livegenskapet ble gjeninnført og ble avskaffet først mot slutten av forrige århundre. (Russland og Romania på 1860-tallet).

Klassekampen mellom bønder og føydherrer fører til kapitalistisk jordbruksdrift i England, en konsolidering av bondeeiendommen i Frankrike og en styrking av føydalismen i Øst-Europa. Denne utviklinga kan vanskelig forklares med ulikheter i produktivkrefteens nivå.

På tross av livegenskapets oppheving vest for Elben ble utviklinga i f.eks. England og Frankrike svært så forskjellig. I Frankrike klarte bøndene å stå sammen mot adelen. Det — kombinert med en slags allianse med kongemakta — gjorde at de vant eiendomsrett til jorda. Resultatet ble en oppsplitting av jorda i utallige småeiendommer.

Bøndene taper i England

I England tapte bøndene kampen om eiendomsretten til jorda. Sjøl om bøndene oppnådde stor grad av frihet fra stavnsbånd var adelen i allianse med byborgerskapet i stand til å stå imot kravet om eiendomsrett. I stedet samla adelen jorda i store gods som ble leid ut til kapitaliere. Dermed vokste modellen, gods-eier — kapitalist — lønnsarbeider, fram. En modell som muliggjorde forandringa av den engelske jordbruksproduksjonen, som igjen førte til Englands framgangsrike økonomiske utvikling. Modellen muliggjorde mer rasjonell og teknisk framskreden drift. Det som var særlig viktig var det spesielle «partnerskapet» mellom godseiere og leietakere. I stedet for den tradisjonelle føydale «utpressinga» av småprodusentene, baserte leieforholdet seg på avtaler som ga godseierne en fast (begrenset) andel av produksjonen. Dermed ble store deler av overskuddet frigjort til produktive investeringer i stedet for å bli sløst bort av adelen.

Vi har i store trekk bygd denne fram-

stillinga på en artikkel av historikeren Robert Brenner. Men den skiller seg ikke nevneverdig fra Marx' egen i *Kapitalens* kapittel om den opprinnelige akkumulasjonen. Marx skriver:

«Alle de omveltninger, som bidro til å utvikle kapitalistklassen, har avgjørende betydning i den opprinnelige akkumulasjonens historie, men framfor alt de begivenhetene, som plutselig og voldsomt slet løs store menneskemengder fra deres eksistensmidler, og kastet dem ut på arbeidsmarkedet som rettsløse proleterer. Grunnlaget for hele denne prosessen er ekspropriasjonen av jordbrukernes eiendom, bondejorda.»

Og han skriver:

«Og historien om denne ekspropriasjonen er ikke noe fantasifoster. Den er innskrevet i menneskehetens historie med uutslettelige tegn av blod og ild.»

Om tidspunktet for kapitalismens framvekst skriver han:

«Forspillet til denne omveltningen, som skapte grunnlaget for den kapitalistiske produksjonsmåten, dro seg sammen i sis-

te tredjedel av 1500-tallet og begynnelsen av 1600-tallet.»

Vi ser altså hvordan utviklinga av jordbruksproduktiviteten — som var en forutsetning for industrialiseringa i England — ikke skyldtes at England i utgangspunktet var særlig framskredent teknologisk. (Mange vil hevde at andre områder — f.eks. Flandern — var kommet adskillig lenger.) Tvert om, skyldtes utviklinga av produktivkrefte (først i landbruket, deretter i industrien) endra klasseforhold — produksjonsforhold — i jordbruket. I motsetning til de tradisjonelle føydale produksjonsforholda, vokste det fram kapitalistiske produksjonsforhold.

Klassekampen gir ulikt resultat

Klassekamper mellom bønder og føydherrer fører til kapitalistisk jordbruksdrift i England, en konsolidering av bondeeiendommen i Frankrike og en styrking av føydalismen i Øst-Europa. Denne utviklinga kan vanskelig forklares med ulikheter i produktivkrefteens utvik-

Bonde som gjør opprør mot godseieren og jager skattefuten fra gården. Tresnittet er fra Augsburg omkring 1520. I tiden før bondekrigen i 1525 i Tyskland ga kunstnerne som arbeidet i den nye folkelige reproduksjonsteknikken: tresnittet, uttrykk for en annen oppfatning av bøndene enn føydalismens kunst. Mange kunstnere sluttet seg også direkte til bøndene.

HISTORISK MATERIALISME

lingsnivå. Endringer i produksjonsforhold og klassestruktur var nødvendige betingelser for Englands vei mot industrialisering. Slike endringer fant ikke sted i Øst-Europa.

Det er umulig å gå nærmere inn på den lange historiske utviklinga som førte fram til kapitalistiske produksjonsforhold i Vest-Europa. Mange faktorer hører med: utviklinga av verdensmarkedet, den teknologiske utviklinga, befolkningsveksten etc. Men hvis vi hovedsaklig legger vekt på produktivkraftenes utvikling vil vi være ute av stand til å forstå hvorfor borgerskapet i Frankrike ble presset til å alliere seg med bøndene, mens de i England allierte seg med godseierene. Vi vil ikke forstå hvorfor dette førte til kapitalistisk jordbruksdrift i England, men ikke i Frankrike. Vi kan vanskelig forklare hvorfor livegenskapet ble opphevd i Vest-Europa, men ikke i Øst-Europa. Vi vil ikke forstå hvorfor den industrielle revolusjonen starta i England og ikke i Flandern. Og er det ikke slike spørsmål den materialistiske historieoppfatninga skal hjelpe oss med på finne svarene på?

Hvorfor ble Norge industrialisert?

Utviklinga i Norge kan belyse det samme poenget. Årsaken til den rivende politiske utviklinga i Norge i siste halvdel av

1800-tallet ligger blant annet i at «Manchester-teknologien» ble innført fra England. Men hvorfor fikk Manchester-teknologien fotfeste i Norge og ikke i Øst-Europa? Vi kan ikke se noen annen forklaring enn at *produksjonsforholda* var anderledes i Norge enn i disse landa. La oss se litt nærmere på det.

Hvorfor fikk Manchester-teknologien fotfeste i Norge og ikke i Øst-Europa? Vi kan ikke se noen annen forklaring enn at produksjonsforholda var annerledes i Norge enn i disse landa.

På slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet ble mange av de føydale stenglene fjernet i Norge. Prinsippet om privat eiendomsrett ble slått fast i grunnloven fra 1814. Kirkegodsene fra før reformasjonen ble solgt i 1821 og prinsippet om næringsfrihet ble innført. Fram mot midten av århundreskiftet var de fleste hindringer som lå i veien for kapitalistisk industriproduksjon fjernet.

Befolkningsveksten hører også med i dette bildet. Fra 1815 til 1890 ble folketallet fordoblet. Det vokste fram en enorm

overskuddsbefolkning som ikke kunne livnære seg i jordbruket, en klasse av «frie» arbeidere som kunne settes inn i kapitalistisk industriproduksjon.

Mye kunne vært sagt om den borgerlige revolusjonen i Norge. Men poenget i denne sammenhengen er at nye maskiner og ny teknologi på ingen måte er tilstrekkelige betingelser for at en ny produksjonsmåte skal vinne innpass. Forholdene lå til rette for kapitalistisk industri i Norge: det fantes kapital og kapitaleiere, det fantes en klasse av «frie» arbeidere, føydale stengler og privilegier var fjernet, det fantes en grunnlov og en stat som i all hovedsak tjente det framvoksende borgerskapets interesser og det fantes ingen godseierklasse som var sterk nok til å holde det spirende borgerskapet tilbake. Marx illustrerer det samme på en treffende måte i *Kapitalens* 25. kapittel, bok 1:

«I koloniene oppdaget Wakefield i første omgang at penger, livsmidler, maskiner og andre produksjonsmidler tilsammen ikke holder for å gjøre et menneske til kapitalist, om et viktig tillegg mangler: lønnsarbeideren, det menneske som er tvunget til frivillig å selge seg selv. Han oppdaget at kapitalen ikke er en ting, men gjennom ting formidlet forhold mellom mennesker. Han beretter for oss om den stakkars Mr. Peel som tok «livsmidler og produksjonsmidler til et beløp av 50 000 pund sterling med seg til Swan River i Nye Holland.» Mr. Peel var desssuten så forutseende at han tok med seg 3 000 personer fra den arbeidende klassen, menn, kvinner og barn. Vel framme ved bestemmelsesstedet «fikk Mr. Peel klare seg uten tjenere til å re opp sengen eller å hente vann fra elven.» Stakkars Mr. Peel, som forutså alt, men glemte å eksportere de engelske produksjonsforholdene til Swan River.»

Forutsetninga for Norges industrialisering på slutten av 1800-tallet var altså en rekke betingelser, der produksjonsforhold og klassestruktur helt opplagt spilte en avgjørende rolle. Innføringen av Manchester-teknologien til Norge kan alene ikke forklare noe som helst. Som Marx viste i sitatet over ble den jo også innført til andre land, *uten* at den fikk fotfeste. Arbeiderne kunne livnære seg på andre måter enn gjennom lønnsarbeid.

Riksforsamlingen på Eidsvoll. Etter et maleri av Wergeland. Artikkelforfatterne mener at grunnloven fra 1814 bidro til den industrielle revolusjonen i Norge i siste halvdel av 1800-tallet.

HISTORISK MATERIALISME

To store industrieanlegg ved Akerselva midt i forrige århundre. Nedre Vøien Spinneri fra 1845, og Hjula Veveri fra 1855. På 1850-tallet kjøpte Knud Graah spinneriet av grunnleggerne. Graah var en representant for det nye framvoksende industriborgerskapet i Norge. Artikkelforfatterne spør hvorfor den industrielle revolusjonen nådde Norge, men ikke landa i den nåværende tredje verden.

Australia — Argentina

Etter at den nye teknikken var innført gjennom den industrielle revolusjonen var engelskmennene (etter 1844) interessert i å spre den til andre områder av verden. Hvorfor ble den ikke tatt i bruk f.eks. i Latin-Amerika?

Økonomen W.A.Lewis mener at landa i den nåværende tredje verden hadde kompetanse og erfaringer til å ta den i bruk. Han forklarer den manglende industrialiseringa med at makta i store deler av den tredje verden var samla i hendene på et fåtall jordeiere. De dro nytte av den billige importen fra industriland, men så ikke noen grunn til å støtte framveksten av industri som ville true deres maktbasis. (I Norge og andre deler av Vest-Europa var godseierne såpass svekka at de ikke kunne hindre at borgerskapet fulgte i Englands fotspor).

Lewis bruker Argentina og Australia som eksempler på hvorfor noen land tok del i industrialiseringa, mens andre forble jordbruksamfunn. Fra 1850 solgte begge landa i hovedsak tre vareslag: korn, ull og kjøtt. I 1913 hadde begge landa en inntekt pr.innbygger som plasserte dem blant de ti rikeste i verden. Men fra da av endret bildet seg. Mens Australia ble industrialisert i høyt tempo skjedde det ikke i Argentina. Noen vil kanskje hevde at kolonimakter holdt Argentina nede i

motsetning til Australia. Men det var ikke tilfelle. De britiske interessene var større i Australia enn i Argentina. Forskjellen lå i at den argentinske politikken var dominert av det gamle jordeieraristokratiet. I Australia fantes det, av naturlige grunner, ingen godseierklasse.

Produksjonsforholda og klassestrukturen gir oss en nøkkel til å forstå store samfunnsmessige endringer (og mangelen på slike). Utviklinga av produktivkreftene kan ikke forklare hvorfor Australia og Argentina skilte vei ved begynnelsen av århundreskiftet.

Også her ser vi at produksjonsforholda og klassestrukturen gir oss en nøkkel til å forstå store samfunnsmessige endringer (og mangelen på slike). Utviklinga av produktivkreftene kan ikke forklare hvorfor Australia og Argentina skilte vei ved begynnelsen av århundreskiftet.

Farvel til den mekaniske materialismen

Vi har gjennom tre eksempler vist at

endringer i produksjonsforhold og klassestruktur har spilt en sentral rolle i tilknytning til revolusjoner og store samfunnsmessige endringer. De forteller oss at en «historisk materialisme» som ensidig forklarer samfunnsutviklinga som et resultat av produktivkreftenes utvikling, og ser revolusjoner som en følge av at nye og mer moderne produktivkrefter ikke lenger kan rommes innenfor de gamle produksjonsforholda, blir snever, uhistorisk og stivbeint. La oss forlate den mekaniske historieoppfatninga og troen på at den ene samfunnsformen lovmessig blir avløst av den andre som følge av produktivkreftenes utvikling. Eller som Marx skriver i et brev til «Otjetschestwennyje Sapinsky» i 1877:

«Men dette holder ikke for min kritiker. Han ser seg også nødt til å forvandle min analyse av den vest-europeiske kapitalismens framvekst til en historie-filosofisk teori om den vei alle folk må følge — helt uavhengig av hvilke historiske omstendigheter det måtte befinne seg i — for til sist å nå fram til den økonomiske formasjonen som sikrer den mest omfattende utviklingen av menneskehetens muligheter og den størst mulige ekspansjonen av det samfunnsmessige arbeidets produktivkrefter. Men han får unnskyldte at jeg ser meg tvunget til å korrigere han en smule — han har både overvurdert og undervurdert meg kraftig.»

HISTORISK MATERIALISME

Vekselvirkning?

Marx og Engels kom fram til at samfunnets historie måtte forklares med utgangspunkt i de «materielle livsforholda». Disse materielle livsforholda er igjen nært knyttet til produktivkraftenes utviklingsnivå. Det ville f.eks. vært utenkelig med kapitalistiske produksjonsforhold i vikingenes Norge. Men for en allmenn historieteori som skal gjelde for *alle* samfunn og overgangen mellom dem, som skal forklare *forandring* og revolusjon, er det grunn til å tro at vi ikke kan komme lenger enn til å snakke om en *vekselvirkning* mellom produksjonsforhold og produktivkrefter. Vi skal begrunne det litt nærmere.

De eksemplene vi har trukket fram viser at framveksten av spesielle produksjonsforhold var nødvendige betingelser for den industrielle revolusjonen. Slike produksjonsforhold var et resultat av klassekamp og en langvarig historisk utvikling. I land der de føydale klasseforholda fremdeles var sterke kunne ikke den mest moderne teknologi føre til store forandringer. Den nye teknologien ble

rett og slett ikke tatt i bruk. Historia er full av eksempler på oppfinnelser som ikke kunne nyttiggjøres fordi samfunnsforholda ikke lå til rette for det. Prinsippene for dampkraft var f.eks. kjent mange århundrer før James Watt utvikla sin dobbeltvirkende dampmaskin i 1797. Motsatt ser vi at bestemte samfunnsforhold skaper oppfinnelser som på bestilling. En artikkel i *Scientific American* fra juli 1984 viser at klostersistemet i middelalderen stimulerte til utvikling av nye teknologi. Munkene måtte bruke en viss tid av dagen til å studere, lese og be. Videre måtte klostrene være selvforsynte.

Engels understreker det samme i et brev til Starckenburg i 1894:

«Hvis samfunnet har et sterkt behov for teknikk, blir dette en faktor som stimulerer vitenskapen mer enn hva ti universiteter klarer. Alle oppdagelser innen hydrostatikken (av Torricelli m.fl.) kom fordi det på 15- og 1600-tallet var nødvendig på en eller annen måte å regulere de italienske fjellevene. (...) I Tyskland har man likevel, beklagelig nok, fått for vane å skrive vitenskapenes historie på en måte som

kan gi leseren et inntrykk av at de har fallt ned fra himmelen.»

Amerikaneren Alvin Toffler (kjent for sine bøker *Future Shock* og *The Third Wave*), som ellers legger stor vekt på teknologiens rolle, viser i boka *Previews and Premises* at produksjonsforholda i Sovjet hindrer utviklinga av et «tredje bølge samfunn» (Toffler bruker denne betegnelsen på et framtidssamfunn basert på høyt teknologi). Selv om Sovjet kjøper moderne teknologi fra Vesten, stimulerer samfunnsforholda i liten grad (mindre enn i Vesten) til utvikling av nye produktivkrefter. Og utvikler ikke produktivkraftene seg, kan de heller ikke sprengte produksjonsforholda. Toffler skriver:

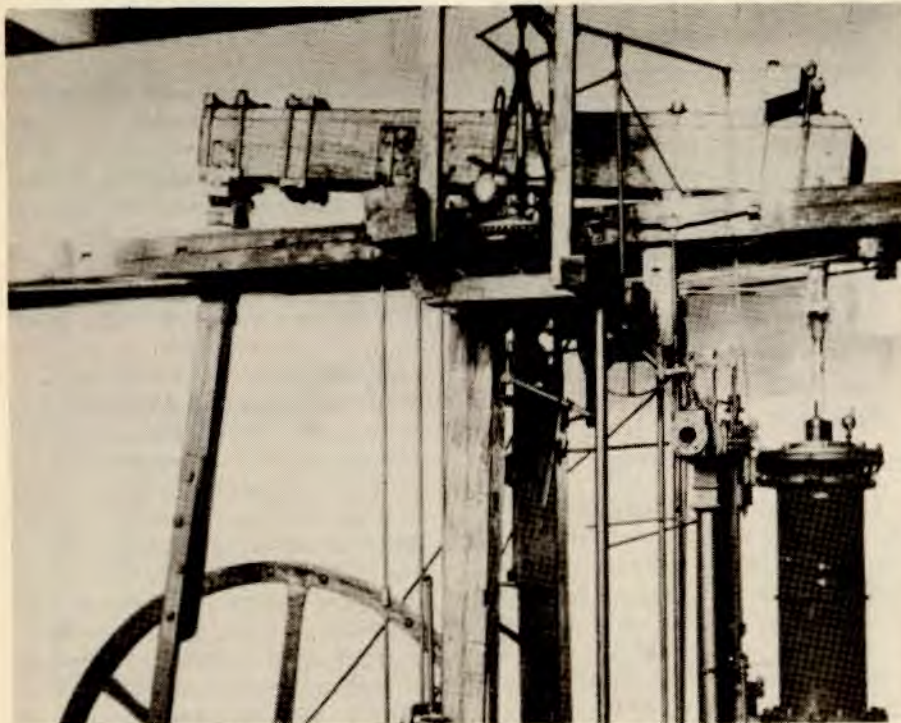
«Teknologi i seg selv kan ikke skape den tredje bølgen. En tredje bølge-økonomi krever en tredje bølge-kultur og en tredje bølge-politisk ramme.»

Produktivkraftene

Men på den andre siden er det klart at nye produktivkrefter skaper betingelser for endringer i produksjonsforholda. Når produksjonsforholda ligger til rette for utviklinga av produktivkraftene (slik de i aller høyeste grad gjør under kapitalismen), og de utvikler seg, virker dette igjen tilbake på samfunnsforholda. Det skulle være unødvendig å nevne eksempler på det: Jordbruksrevolusjonen for 10 000 år siden la grunnlaget for stabile statsdannelser og framveksten av byer. Den industrielle revolusjonen på 17- og 1800-tallet skapte en industriarbeiderklasse som var/er i stand til å sprengte de kapitalistiske produksjonsforholda. Og den pågående teknologiske revolusjonen skaper betingelser for et klasseløst samfunn. Det er hevet over enhver tvil at slike endringer i produksjonsmåten skaper enorme forandringer i menneskers liv og tenkemåte.

Hva er «drivkraft»?

Vi ser altså at samfunnsforholda både kan hindre og stimulere til produktivkraftenes utvikling. Ofte er det produksjonsforholda som må endres før vi får en utvikling av produktivkraftene. Slike endringer i produksjonsforholda trenger ikke å være et direkte resultat av produktivkraftenes utvikling. I en viss forstand kan vi derfor snakke om produksjonsforholda som «drivkraft» i samfunnsutviklinga.

Dampumpen var oppfunnet i 1712 av Newcomen. Men ikke før den ble forbedret av Watt i 1797 kunne denne kjempestore roterende dampmaskinen brukes i produksjonen. Men kjennskapet til dampkraft var kjent lenge før den ble tatt i bruk under den industrielle revolusjonen.

HISTORISK MATERIALISME

På den andre sida kan produktivkrefte også sees som «drivkraft». Når de tas i bruk i samfunnet, bidrar de til forandringer i produksjonsforholda. (Vi setter begrepet drivkraft i hermetegn fordi det ikke godt nok dekker hva som virkelig skjer. Marx og Engels snakket f.eks. om «betingelser», «forutsetninger» etc. På den måten viste de at samfunnsutviklinga ikke er forutbestemt: det kan ha vokst fram betingelser for endringer, men det er klassekampen som avgjør utfallet.)

På denne bakgrunn blir det for ensidig å snakke om produktivkrefte allment (da i motsetning til produksjonsforholda) som samfunnsutviklingas «motor». Vekselvirkning gir sannsynligvis en mer fruktbar beskrivelse av hvordan menneskesamfunnene utvikler seg.

Søk sannhet fra fakta

Det er klart at «vekselvirkning» sier oss mindre enn «produktivkrefte er samfunnsutviklingas motor/drivkraft». Men det kan på den andre sida stimulere oss til

Marxistene i den 2. internasjonale mente sosialistenes oppgave ikke var å kjempe for revolusjonen, men å vente på den. Produktivkrefte-nes utvikling gjorde jo allikevel sitt «ubønhørlige» verk. En slik bruk av marxismen har vist seg lite fruktbar til annet enn lede arbeiderklassen til nye nederlag.

grundigere og mer vitenskaplige undersøkelser. Vi tror faktisk den «historiske materialismen», slik den til tider har vært framlagt, har stengt for et grundig studium av den historiske utviklinga. Eller som Engels skriver i et brev til Conrad Schmidt fra 1890:

«Det finnes en mengde mennesker som bruker den materialistiske historieoppfatninga som en unnskyldning for ikke å studere historia. Jeg sier som Marx sa om de franske «marxistene» på syttitallet: «Tout ce que sais, c'est que je ne suis pas Marxiste» (Alt jeg vet er at jeg ikke er marxist).»

Franske bønder, malt av Millet i 1857. Utviklinga av jordbruksproduksjonen dannet grunnlaget for industrialiseringen i Europa. Høy produktivitet i landbruket skapte kapital som kunne settes inn i industriproduksjonen og landsbygda ble et marked for de nye industrivarene. Den økte produktiviteten førte også til at tusenvis av bønder ble tvunget til byene som proletarer.

Vi har til nå vist:

— at den materialistiske historieoppfatninga bør brukes som en ledetråd for videre studer.

— at produktivkrefte-nes utvikling ikke alene kan forklare store samfunnsmessige endringer i menneskehetens historie.

— at «vekselvirkning» mellom produktivkrefter og produksjonsforhold kanskje gir en mer dekkende beskrivelse av historias gang.

Vi vil nå vise hvordan de forskjellige delene i den materialistiske historieoppfatninga står i forhold til hverandre.

Motsigelsen menneske — natur

Utviklinga av teknologien og arbeidsredskapene spiller en viktig rolle i historia. Vi har allerede nevnt jordbruksrevolusjonen og den industrielle revolusjonen. Kampen mot naturen (kampen for tilværelsen) har fra tidenes moren grunnbetingelse for menneskehetens eksistens. Gjennom å bearbeide naturen utvikler mennesket seg sjøl og forandrer sin bevissthet. Dette kan kalles motsigelsen menneske — natur.

Motsigelsen menneske — menneske

Men hvis en bare retter oppmerksomheten mot denne kampen mot naturen (ut-

viklinga av produktivkrefte-nes) står en i fare for å glemme de sosiale kreftene som former og gir impulser til «menneskenes stoffskifte med naturen». Engels kritiserer denne oppfatninga i et brev til P.L. Lawrow fra 1875:

«Allerede denne enkle analyse av historien fram til våre dager som en serie av kjempende klasse-motsetninger holder for øvrig for at man skal få klart for seg hvor overflattisk snakket om en i det store og hele uforandret «kamp for tilværelsen» er. Derfor skulle det aldri falle meg inn å gi etter for denne falske naturalismen.»

Menneskene har til alle tider levd i samfunn. Produksjonen skjer innenfor en sosial ramme og for et sosialt formål. Forskjellige samfunn gir forskjellige impulser til produktivkrefte-nes utvikling. Motsigelsen menneske — natur utvikler seg derfor i og gjennom en annen motsigelse: motsigelsen menneske — menneske.

Klassekamp

Etter at klassene oppstod er klassekampen det viktigste uttrykket for motsigelsen menneske — menneske (produksjonsforholda). Klassekampen, som samfunnsstrukturen har gitt opphavet til, vil virke inn på den langsiktige økonomiske, teknologiske og politiske utviklinga. Det

HISTORISK MATERIALISME

er ikke sånn at klassekampen først blir viktig når produktivkreftene har utviklet seg så langt at «produksjonsforholda må sprenges».

Klassekampen føres på et materielt grunnlag

Men disse klassekampene føres på et visst materielt grunnlag. Marx skriver f.eks. i *Louis Bonapartes attende brumaire* fra 1852:

«Menneskene skaper sin egen historie, men de skaper den ikke etter eget for-godtbefinnende, ikke under forhold de selv har valgt, men under forhold som er umiddelbart gitt og overlevert. Tradisjonen fra alle døde slektledd hviler som en mare på de levendes hjerne.»

Det er det samme Marx viser til når han i *Forordet til kritikken av den politiske økonomien* skriver at «menneskene inngår i bestemte, uavhengige av deres vilje, produktjonsforhold...». Nye generasjoner fødes inn i denne verden og kan ikke velge bort det materielle grunnlaget som en lang historisk utvikling har skapt. Men hvis klassekamp, ny viten eller nye produktivkrefter *endrer* disse betingelsene, vil deres døtre og sønner tre inn i verden med *andre* betingelser og *andre* muligheter. Slik drives utviklinga framover.

Menneskene skaper sin egen historie

Det er disse spørsmålene Marx er opptatt av i sine *Teser om Feuerbach*. Han kritiserer den mekaniske materialismen for bare å se på virkeligheten som objekt, ikke som subjekt. Materialistene før Marx la vekt på at menneskene er et produkt av sine omgivelser, men de så bort fra at menneskene også *skaper* disse omgivelsene. Derfor forstod de heller ikke betydninga av den revolusjonære og praktiske virksomheten. Eller som Marx avslutter *Feuerbach-tesene*:

«Filosofene har bare tolka verden forskjellig, det det kommer an på, er å forandre den.»

Hvis en i første rekke forklarer historia med utgangspunkt i produktjonsredskapenes utvikling kan en lett se bort fra at menneskene også former sine omgivelser og på den måten skaper sin egen historie. Hvis en på den annen side ikke forstår at

klassekampen alltid føres på et gitt materielt grunnlag forlater en materialismen og går over over til idealismen.

Historia er ikke forutbestemt

Den 2.internasjonals marxister så på historia som en naturhistorisk prosess. Den ene produktjonsmåten skulle bli avløst av den andre i følge et fastlagt, forutbestemt mønster. Sosialistenes oppgave var ikke å kjempe for revolusjonen, men å vente på den. Produktivkreftenes utvikling gjorde jo allikevel sitt «ubønnhørlige» verk. En slik bruk av marxismen (sterkt påvirket av Darwin) har vist seg lite fruktbar til annet enn å lede arbeiderklassen til nye nederlag.

Ny teknologisk revolusjon

I dag ser vi en ny teknologisk revolusjon på beddinga. Borgerskapet innfører arbeidsbesparende teknologi for å forhindre fall i profitttraten. Forutsetninga for at de skal lykkes er at arbeiderklassen blir slått ned. For folket finnes det ikke noe annet alternativ enn å kjempe for revolusjon og sosialisme. Et kapitalistisk samfunn basert på høyteknologi blir neppe noe bedre samfunn å leve i for jordas milliarder.

Men i den nye teknologien ser vi samtidig muligheten for et samfunn fritt for utbytting, nød og undertrykking. Men forutsetninga for kommunismen er at folket slår seg fri og sprenger kapitalforholdet som hindrer menneskeheten fra å bruke teknologien til beste for flertallet på jorda.

Teknologi og revolusjon

Vi kan sagtens kritiseres for ikke å være våkne nok i forhold til den pågående teknologiske revolusjonen. Klarer vi å øke interessen for hva som er i ferd med å skje, er ingenting bedre enn det. Ikke minst er det vår oppgave å vise hvilke muligheter den nye teknologien åpner for menneskeheten — samtidig som fortsatt kapitalisme vil føre til nye kriger og menneskelige lidelser.

Men den nye teknologiske revolusjonen, og fraværet av en revolusjonær arbeiderklasse, må ikke forlede oss til å tro at den nye teknologien kan skape revolusjon og sosialisme. Uten en revolusjonær

politisk utvikling i folket kan ingen nye produktjonsredskaper skape revolusjon. En revolusjonær optimisme som ikke knyttes til forhåpninger om at folket reiser seg er lite verdt. Den pågående teknologiske revolusjonen åpner for flere muligheter. Folkets kamp avgjør. ■

Noter:

1. Vi har her valgt å henvise til *Forordet* fordi det er mest brukt. Men etter vårt syn framstiller Engels grunntrekkene i den materialistiske historieoppfatninga riktigere i sine forord til *Det kommunistiske manifest*. Vi siterer fra 1888-forordet: «Denne tanken består i følgende: i enhver historisk epoke danner den framherskende økonomiske produktjons- og fordelingsmåten og den samfunnsmessige organisasjon som med nødvendighet følger av denne, den basis som vedkommende epokes politiske og intellektuelle historie bygger seg opp på og bare kan forklares ut fra; at i samsvar med dette hele menneskehetens historie (siden det primitive ættesamfunn med dets felleseie av jorda) har vært en historie om klassekamper, kamper mellom utbytting og utbytting, herskende og undertrykte klasser; at disse klassekampers historie utgjør en utviklingsrekke der vi for tiden har nådd et trinn da den utbytting og undertrykte klasse — proletariatet — ikke kan nå fram til frigjøring fra åket under den utbytting og herskende klasse — borgerskapet — uten samtidig og en gang for alle befri hele samfunnet for all utbytting og undertrykking, for all klasseforskjell og klassekamp. Denne tanken — (er) etter min mening kallet til å grunnlegge det samme framsteg for historievitenskapen som Darwins teori for naturvitenskapen (...)»

Referanser:

- Karl Marx, *Forord til kritikken av den politiske økonomien*, Verker i utvalg, bind 2, Pax 1981.
- Karl Marx/Friedrich Engels, *Brev i urval*, Gidlund 1972.
- Kapitalisme/Sosialisme*, studiebok fra AKP(m-l), Oktober 1981.
- Robert Brenner, *Klasstrider och økonomisk utveckling under feodalismen*, Arkiv 1979.
- Åsmund Egge, *1814 — borgerlig revolusjon?*, Materialisten 2/79.
- Karl Marx, *Kapitalet, 1.boken*, Bo Cavefors 1974.
- W. Arthur Lewis, *Världens ekonomi*, Liber 1983.
- Terry S. Reinholds, *Medieval Roots of the Industrial Revolution*, Scientific American, July 1984.
- Alvin Toffler, *Previews and Premises*, Pan 1983.
- Karl Marx, *Louis bonapartes 18. brumaire*, Verker i utvalg, bind 3, Pax 1977.
- Karl Marx, *Teser om Feuerbach*, fra Engels, Ludwig Feuerbach, Oktober 1981.
- Marx/Engels: *Manifestet*, Ny Dag 1969

Det palestinske Nasjonalrådet er palestinernes høyeste organ og består i dag av 385 delegater. Når dette leses, har kanskje rådsrådet i Algerie funnet sted, kanskje ikke. Grunnen til denne usikkerheten skyldes de mange små, mellomstore og store kreftene som lenge har arbeidet intenst for enten å stoppe eller ødelegge dette viktige møtet. Rådsrådet skal utvilsomt løse mange problemer. Men det er særlig *ett* hele drakampen dreier seg om: PLOs fortsatte *uavhengige* linje.

Mange forskjellige krefter motsetter seg slik uavhengig linje:

- Den såkalte «*Nasjonale Alliansen*» som bl.a. består av Abu Mossas gruppe, Ahmed Jibrils PFLP (GC) som støttes av Libya, m.fl. Disse deltok i det syriske angrepet på PLO i Tripoli i fjor, og har ubetydelig støtte.
- Den såkalte «*Demokratiske Alliansen*» som bl.a. består av PFLP og DPLF (Folkefronten og Demokratiske Fronten) som er sterkt pro-sovjetiske og som inntok en mellomstilling i kampene i Tripoli.
- Ikke minst det *syriske Assad-regimet* som arbeider systematisk for å likvidere PLO. Det var typisk at nettopp Assad i september prøvde å overtale Algeries statssjef til å hindre Nasjonalrådets møte fra å finne sted på algerisk jord.
- Og bak det hele: *Sovjet* med sitt Janus-ansikt: Forsiktig med å legge seg åpent ut med PLO, men samtidig aktiv i kulissene med å oppmuntre ulike krefter til å presse fram en omforming av PLO vekk fra uavhengighetslinja.

Som om ikke PLO har mer enn nok med kampen mot Israel og USA må de altså beskytte organisasjonen og hele PLOs framtid mot disse forskjellige kreftene.

I en slik situasjon er det lett å forstå at PLO trenger bred og aktiv internasjonal solidaritet og klar støtte til kampen for en virkelig uavhengighetspolitikk. På denne bakgrunnen spør Røde Fane: Hvor står PLO i dag? Hva slags indre motsetninger er vi egentlig vitne til — oppmuntret av hvilke ytre krefter?

Røde Fane har bedt Tron Linstad om å behandle noen av disse spørsmålene.

HVOR GÅR PLO?

Trond Linstad intervjuer Yassir Arafat i hans hovedkvarter i Tunis.

-VI ER IKKE GISLER FO

Av Trond Linstad

Det viktigste er støtten i vårt folk, sa Yassir Arafat da jeg traff han tidligere i år. Vi snakket om situasjonen i PLO. De palestinske massenes støtte til PLO er massiv nok, både i og utenfor det okkuperte Palestina. Og 90% støtter PLO's nåværende ledelse, med Yassir Arafat i spissen.

Men det har også vokst fram usikkerhet og tvil i politiske og organisatoriske spørsmål. I og for seg er det rimelig. Kanskje er det også sunt. Den palestinske frigjøringsbevegelsen har problemer. Det kan være riktig å se gjennom den politiske og organisatoriske praksis, kvitte seg med feil, om nødvendig gjøre visse korrigeringer i kursen — for å styrke effektiviteten og slagkraften. Kanskje er dette nødvendig.

Men det er krefter som utnytter situasjonen. På den arabiske scenen er det bl.a. Syria og Libya. Vi husker angrepet på de palestinske leirene i Tripoli sommeren 1983) som Syria i hovedsak sto bak.

Blant palestinerne har det stått fram to blokker i en mer grunnleggende opposisjon til PLO-ledelsen og

HVOR GÅR PLO?

DR NOEN

PLO's offisielle politikk. Den ene (Nasjonale Alliansen) er riktignok kun et redskap for Syria og et uttrykk for «de trojanske hestene i vår bevegelse» (Arafat). Men den andre (Demokratiske Alliansen) spiller en mer selvstendig politisk og organisatorisk rolle.

Uenighetene på den palestinske scenen er en årsak til at det så lenge har vært relativt stille rundt PLO. De forklarer også hvorfor det til nå ikke har vært mulig å sammenkalle den palestinske Nasjonalkongressen, for å definere de politiske oppgavene, streke opp initiativ og igjen komme på offensiven.

Libanon

Mange av problemene begynte med den israelske inva-

sjonen i Libanon (sommeren 1982), som ble et tilbakeslag for PLO. Posisjoner og baser i Libanon gikk tapt. At PLO-styrkene sloss heltemodig bl.a. i forsvaret av Beirut, kunne ikke hindre det. Massakrene i Sabra og Shatilla hadde også som mål å bidra til fortvilelse og frustrasjon og usikkerhet om den nærmeste framtid.

Syria var blant dem som utnyttet situasjonen. Syria, som kun kjempet da styrkene selv ble direkte angrepet, og som sluttet fred med Israel etter bare 3 dager — og overlot til palestinerne alene å kjempe — vil likevel framstå som den mest «militante» av de arabiske statene. Syria vil være en ledende arabisk makt. I tråd med dette ønsker Syria å dominere over Libanon. Og over PLO, for bl.a. å kunne bruke «det palestinske kortet» i eventuelle fredsforhandlinger, også med USA og Israel.

Uavhengighet

Det var det kampene dreide seg om i Tripoli. Statskontrollerte syriske massemedia avviste foraktelig Arafat's krav om uavhengighet — og hevdet at Palestina så likevel var «del av det sørlige Syria» (The Guardian, 13.7.83).

Syriske styrker omringet de palestinske flyktningeleirene, som ble bombardert fra syriske artilleri. Men selve angrepstyrken var «palestinsk», — det var «de trojanske hestene» i PLO: «Folkefonten-Generalkommando» (PFLP-Gc), Saika, «Kampfronten» og Abu Mosa og folkene omkring han (utbryterne fra Fatah).

Disse utgjør i dag Nasjonale Fronten, men har — på bakgrunn av samarbeidet med Syria og angrepet på de palestinske leirene — mistet enhver legitimitet.

PLO-styrkene kjempet for den palestinske uavhengigheten i Tripoli. Spørsmålet var om PLO skulle overleve som selvstendig politisk kraft. Opprørerne angrep under dekke av å ville ha reformer. Men som Abu Jihad, Arafat's nestkommanderede uttrykte det: — Fargene i salongen skal vi saktens diskutere. Men nå gjelder det å redde skuta.

På gjerdet

Det var de som satt «på gjerdet» i Tripoli, og som ikke ville ta stilling. Disse utgjør idag Demokratiske Alliansen (PFLP, DFLP, Det palestinske kommunistpartiet og PLF). De oppfordret til at kampene skulle opphøre. Men la ansvaret på PLO-ledelsen og Arafat.

Gruppene fra Nasjonale Alliansen og Demokratiske Alliansen kontrollerer nå i fellesskap leirene i Tripoli, Bekaa og andre syrisk-dominerte områder. Men folket er i hovedsak med det offisielle PLO og Yassir Arafat — som det bl.a. ble demonstrert da talsmenn for opprørsgruppene ble kjeppjaget av befolkningen i Nahr el Bared (Int. Herald Tribune, 26.11.83).

Følgende situasjonsrapport, fra Palestinakomiteens helseteam til leiren (februar-april 1984), er også illustrerende:

«De (majoriteten av befolkningen) var forbitret over okkupantene, spesielt syrerne....»

HVOR GÅR PLO?

Det var forbudt å vise bilder av Arafat offentlig. Det var også forbudt å bære slike bilder på seg. De ble revet av, også av barn. Noen bar de likevel, i hvert fall under klærne. Folk gikk ikke ut etter at det var blitt mørkt. Det var heller ikke trafikk mellom Bared og Tripoli.»

— Og, fra samme rapporten, om PFLP- klinikken som drives av et svenskt team:

«Svenskene kommer fra KPML-r. Alle unntatt PFLP-fighterne må betale for konsultasjoner og matriell. Svenskene har ukentlige besøk i forskjellige militærleire. Vi har hatt liten kontakt med dem, de omgås i hovedsak «kameratene». Vi har heller ikke hatt spesielt ønske om å treffe dem, da alt som sies refereres til PFLP og derfra til Abu Mosa.»

PLO

Som sagt blir det fremmet kritikk *innenfor rammen* av PLO's generelle politikk. Og det er opposisjon og kritikk som vil *endre* politikken og gi den *en ny profil*. Kort noen punkter om det første:

— Om diplomatisk arbeid. Har dette fått for stor plass? PLO vil nærme seg Europa — men har Europa virkelig en selvstendig rolle å spille? PLO vil også ha dialog med USA. Tanken er: USA er en imperialistisk supermakt, som vil dominere over Midt-Østen. USA kan ikke alene støtte seg på Israel — men må også bygge «vennskap» med araberne. USA kan være åpen for konsepsjoner (— i konflikt med den israelske staten).

— Om militær og politisk mobilisering. De palestinske massene bærer PLO i sitt hjerte. Men er det nok for å trekke dem med i aktiv militær og politisk innsats?

— Om organisasjonen. Fungerer demokratiet godt nok? Og hva med arbeidsstilen; jobbes det oppfrende og hardt? Blir noen «rike» på revolusjonen?

— Om strategien. Er denne tilstrekkelig klar? (Hva er f.eks. PLO's politikk for massemobiliseringen i det okkuperte Palestina?).

Dette er spørsmål som diskuteres. Og kanskje kan det være sunt. Men det fins en mer grunnleggende opposisjon, som vil endre hele profilen.

Abu Mosa

Det sies om Abu Mosa at han nok er en dyktig militær, men ingen kløktig politiker, hvilket antakelig er rett.

— Han er uenig i PLO's målsetting om en demokratisk stat for jøder, kristne og muslimer (formulert av PLO 1973). Abu Mosa og hans folk mener at etter Palestinas frigjøring, slik de ser den, vil Palestinas jøder dra tilbake til de land de kom fra.

— Han er uenig i del-løsningen om en stat på Vestbredden og i Gaza. For enkelte er dette et minimum - for andre et maksimum av hva man i overskuelig tid kan gjøre seg håp om å oppnå. Det gjenspeiler det aktuelle styrkeforholdet.

— Abu Mosa er mot diplomati. Han er mot Fez-planen, som er godtatt av PLO og de arabiske statene, og ser den som «et imperialist-sionistisk komplott». Kun væpnet kamp har verdi.

— Han er mot dialog med Jordan og Egypt, men for et nært samarbeid med Syria og Libya. (Libya er en viktig finansieringskilde).

— Abu Mosa har også fremmet kritikk i organisatoriske saker, om udugelighet, byråkrati, korrupsjon. I dette hadde han en viss sympati. Men han mistet den da han underla seg Syria og — støttet av syrisk artilleri — gikk til angrep på de palestinske leirene.

Han har avvist å respektere vedtak i PLO's ledende demokratiske organer, og har også ved dette vist at han har satt seg utenfor.

Demokratiske Alliansen

Demokratiske Alliansen er derimot innenfor, og er nå opposisjonen i PLO. Hovedkvarteret er i Damaskus.

Palestinakomiteens helseteams situasjonsrapport (februar—april 1984) sier bl.a. at det ikke var lov til å vise bilder av Arafat offentlig. Man kunne heller ikke bære de på seg, de ble revet av en, også av barn.

HVOR GÅR PLO?

Den består av følgende grupper:

— **PFLP (FOLKEFRONTEN)**. — Som tidligere i flere år sto utenfor PLO's ledende organ i protest mot den offisielle politikken.

PFLP står nær Syria, som de ser som «et nasjonalistisk og progressivt regime (— i motsetning til «den arabiske reaksjonen»; Jordan, Egypt m.m.). PFLP deler ikke PLO's syn på Syrias hegemonistiske interesser.

— Syria, som i 1976 sendte tropper til den kristne falangistiske siden, mot de libanesiske nasjonale og PLO, for å sikre en «balanse» som tjente Syria; som var medansvarlig for massakren i Tel Al Zaatar; som nå har spilt på motsetningene i Libanon for å fremme egne interesser; og som selv fører underhånds forhandlinger med Israel og USA om en politisk og fredelig løsning.

PLO's ledelse ser ikke på Syria som prinsipielt forskjellig fra andre arabiske stater. Og vil slåss for sin politiske uavhengighet.

PFLP har derimot liten tro på et uavhengig palestinsk standpunkt, hvilket henger sammen med deres generelle analyse av verden:

«Vårt grunnsyn er at det fins to leire i verden som står mot hverandre. Den ene utgjøres av de sosialistiske statene, med Sovjetunionen i spissen, av frigjøringsbevegelsene og av arbeiderklassen i de kapitalistiske landa. Den andre utgjøres av de kapitalistiske og de reaksjonære kreftene.» (Kommentar, 11.12.80).

Det blir da lite rom for diplomati, for å spille på motsetninger og manøvrere — for over sikt å endre det eksisterende styrkeforholdet. Også vest-europeiske initiativ oppfattes som ledd i et «imperialist-reaksjonært komplott». Mens alliansen med Sovjet er desto viktigere og «en forutsetning» for seier.

PFLP motsetter seg tilnærmingen til Jordan, Egypt og andre «reaksjonære» stater, og vil trekke PLO nærmere til de «progressive kreftene», lokalt og internasjonalt.

I samsvar med sitt generelle grunnsyn har PFLP tatt en rekke klare standpunkter til pågående internasjonale konflikter; med full støtte til de sovjetiske troppene i Afghanistan; støtte til regimet i Polen mot Solidaritet; støtte til Vietnam i Kampuchea m.m.

PFLP kommer som nummer to etter Fatah av de palestinske organisasjonene, men er likevel langt mindre i oppslutning (forhold 1:10?).

— **DFLP (DEMOKRATISKE FRONTEN)**. Den er en tidligere utbrytergruppe fra PFLP (— som også den tidligere nevnte PFLP-Gc er det). De to står hverandre nå nært, og har etablert en felles ledelse. DFLP er noe mindre kritiske til PLO-ledelsen og Arafat (— som PFLP har kalt en «reaksjonær», forræder og renegat). DFLP antas å være mindre enn PFLP (forholdet 1:4?).

— **DET PALESTINSKE KOMMUNISTPARTIET**. Dette er ikke med i PLO, siden det ikke deler PLO's taktikk og strategi. Det er prinsipielt mot væpnet kamp. Og støtter ikke PLO's mål om et demokratisk Palestina for jøder, kristne og muslimer — men anerkjenner staten Israel, som søsterpartiene gjør det.

«Kravet om frigjøring av hele Palestina er ikke marxisme», som det heter. Partiet støtter FN's delingsplan av 1947.

Videre for å illustrere partiets standpunkt (fra en samtale med et ledende partimedlem juli i år):

«Vi støttet ingen under kampene (i Tripoli), men sto på siden.»

«Det skjer nå et skifte hvor tyngdepunktet flyttes fra Libanon og Arafat, i retning de demokratiske kreftene i Palestina selv. Kommunistpartiet står her sentralt.»

«Det palestinske kommunistpartiet og Rakah (Israels kommunistparti) har stort sett samme program.»

«Vi har ingen reservasjoner i støtten til Sovjet i Afghanistan, Polen osv. Tvert om står vi sammen med Sovjet mot de komplott som er satt i verk av USA. De som slåss mot regjeringen i Afghanistan er smuglere og store jordiere.»

«Det er en illusjon å tro at man kan stå på et uavhengig standpunkt. Det fins ingen tredje kraft. Arafat er den minst uavhengige på den palestinske scenen.... det er kommunistene som er mest uavhengige.»

Kommunistpartiet fins bare på Vestbredden (og muligens Gaza).

— **PLF (PALESTINSKE FRIGJØRINGSFRONTEN)**. Organisasjonen er liten og har ingen praktisk betydning.

Demokrati

Opposisjonen vil ha økt demokrati i PLO. De mener med dette styrket innflytelse av enkeltorganisasjonene. Kravet er «kollektivt lederskap», dvs. et representantskap av ledere fra flere organisasjoner (større og mindre). Det er vel spørsmål om det er demokrati.

PLO har alltid forsøkt å arbeide seg fram til enhet i viktige spørsmål. Historisk har dette vært riktig. Ulempen er at et mindretall kan blokkere flertallets politikk. Og det er denne praksis opposisjonen sikter til når den vil «bevare enheten i PLO».

Det kan være et alternativ med et definert flertall og et mindretall, innenfor den samme enhet, hvor mindretallet aksepterer rollen som opposisjon og respekterer en politikk i samsvar med flertallets syn.

Nasjonalkongressen

— For første gang står vi virkelig fritt, har Yassir Arafat sagt. — Vi er ikke gisler for noen.

PLO vil utnytte dette. Det er mange spørsmål som må diskuteres og avklares, før og under Nasjonalkongressen. Det vil skje på et selvstendig, palestinsk grunnlag. Styrkeforholdet nå er ikke til PLO og den arabiske sidens fordel, og PLO må forholde seg til den foreliggende situasjonen. Massearbeidet må styrkes. Diplomati kreves det kanskje initiativ. Den arabiske verden må i større grad samles.

Vi kan ikke vente store og raske seire. Men det palestinske spørsmålet er like brennende. Situasjonen i Midt-Østen er ustabil. Dette er, som Arafat sier; «et område av skiftende vinder og sanddyner». Situasjonen kan endres raskt. ■

INDIA

INDIAS FREMSTE DEMOKRAT

I India må menneskene slåss for alt — politikerne forsvarer bare sine egne posisjoner og politimakten utgjør landets største kriminelle liga. Det sier Gobinda Mukhoty, advokat ved Indias høyeste domstol og leder for borgerrettsbevegelsen i Peoples Union for Democratic Rights. Det er en bevegelse med gigantiske arbeidsoppgaver. India er et land der det er en hverdagslig foreteelse at mennesker fengsles, tortureres og blir drept fordi de hevder sine rettigheter.

Av Thomas Kanger

I India og i internasjonale juridiske kretser har Gobind Mukhoty lenge vært et stort navn. For noen år siden ble han også via TV kjent for et bredere europeisk publikum gjennom sin medvirkning i et av tiårets sterkeste dokumentarfilmer — den der folk i Bihar blir gjort blinde. Mukhoty var advokaten som som gjorde rettsak av hendelsen. I Bhogalpur-distriktet i delstaten Bihar hadde politiet pågrepet et titalls mennesker, anklaget dem for småtyverier, og så sprøytet syre med injeksjonsnåler inn i øynene deres. De fullbyrdet den grusomme udåden ved å gjennomborre offrenes øyne med glødende sykkelleiker og kniver.

Da jeg treffer Gobinda Mukhoty i hans hus i Dehli blir han opprørt når jeg kommer inn på saken. Han har ikke lyktes med å forvandle hendingen i sitt sinn til et rent juridisk spørsmål. Grushomheten er for påtrengende.

Politiet er landets største kriminelle liga

— Vi lyktes i hvertfall med at de rammede fikk økonomisk erstatning, sier han. Og den fengselsdirektør som ble avskjediget da han protesterte mot grusomhetene har fått ny stilling.

De ansvarlige politimennene har blitt forflyttet.

Gobinda Mukhoty er advokat ved Indias høyesterett og en av Indias fremste kjempende demokrater. Han leder borgerrettsbevegelsen Peoples Union for Democratic Rights.

Ettersom politikerne er like korrumpert som politiet beskytter de hverandre i alle tilfeller.

— Jeg sa det i filmen og jeg sier det igjen: Politimakten er landets største kriminelle liga. Men det er feil å tro at det indiske politiet er en stat i staten. Den er et redskap. Før var den et redskap for britene, nå er den et redskap for våre «brown sahibs», de indiske makthaverne. Den nåværende politiloven er fra 1868 — altså fra kolonitiden rett etter at frihetskampen i 1857 var slått ned. Den gir makthaverne mulighet til å sette inn politiet mot alle sosiale og nasjonale bevegelser, hvilket også alltid har skjedd. Ingen regjering vil

endre på dette forholdet — de slår jo vakt om sin egen makt. Ved at politimennene er utdannede og lavtlønna drives de til å bli bestukket. Politikerne kan dermed utnytte dem som de vil. På denne måten blir politiet et lydige og villige redskap.

Politimaktens overgrep mot i første rekke progressive og revolusjonære bondebevegelser på den indiske landsbygda, der de sosiale kampene nå er meget omfattende, gir den indiske borgerrettsbevegelsen nok å gjøre. Bevegelsen sender ut undersøkelsesgrupper til de områdene der kampene er hardest for å sette sammen rapporter om overgrep fra politiets og jord-

INDIA

eiernes side. En rapport fra Bihar redegjør for 185 mord de seineste tre åra, en annen rapport fra Andhra Pradesh nevner 19 mord det siste året. De drepte er landarbeidere, fattigbønder, bondeaktivister og naxaliter (de maoistiske revolusjonære).

Ingen partier beskytter folket

Opprinnelig ble likevel borgerrettsbevegelsen dannet for å forsvare de menneskelige og demokratiske rettighetene under Indira Ghandis fascistoide styre rundt unntakstilstanden 1975-77. Initiativtagerne var J P Narayan, en nasjonalt samlendende personlighet som stod på siden av partipolitikken.

— J P Narayan, som selv var fengslet, fikk en rekke prominente mennesker til å starte bevegelsen, sier Gobinda Mukhoty. Unntakstilstanden ble seinere opphevet da Indira Ghandi tapte valget i 1977, men det viste seg at opposisjonspartiene ikke var det spor bedre enn Congress når det gjelder å opprettholde de menneskelige rettighetene, til tross for alle løfter. Den store majoriteten er nå inneforstått med at ingen partier beskytter dem. Det gjelder selv når lokale partier tar makten i delstatene, som Telugu Desam i Andhra Pradesh.

Borgerrettsbevegelsen fortsatte altså og nå finnes det grupper i de fleste indiske delstatene. Tendensen

er at bevegelsen trekker til seg mennesker i byene som vil være politisk aktive, men som ser med avsmak på det etablerte partivesenet. Virksomheten bygger på et gedigent undersøkelsesarbeid, hvis resultater spres via massemedia, uttalelser og demonstrasjoner. I neste omgang følges spørsmålene opp i høyesterett, direkte gjennom Gobinda Mukhoty. For et halvt år siden vant man der en viktig og betydningsfull seier.

— Vi hadde gransket ombyggingen av Dehli foran ASIAD-82, de asiatiske idrettslekene. Hele Dehli skulle være klart innen Indira Ghandis fødselsdag. Men de tusentalls arbeidere som byggetrepenøren hadde hentet fra ulike deler av India ble nektet de mest elementære rettigheter. De fikk ikke medisinsk behandling ved sykdom og ulykker, de bodde i rene slummen og ble ikke en gang betalt etter den statlig fastsatte minimumslønnen.

Lave lønninger fører til livegenskap

Gobinda Mukhoty jobbet intenst med saken i høyesterett og høsten 1982 fastslo høyesterett to historiske lovtolkninger:

— For det første slo høyesterett fast at andre enn de som er direkte rammet av overgrep har rett til å vende seg til en domstol for å få en rettslig prøving. Hvis mennesker av sosiale eller finansielle grunner ikke selv kan gå til domstolen kan nå f.eks. borgerrettsbevegelsen slå vakt om deres legale rettigheter som ombud. For det andre slo høyesterett fast at det er brudd på grunnlovens 21. artikkel å gå under de statlig fastsatte minimumslønnene. Høyesterett sa samtidig at lønninger under minimumsgrensen tvinger mennesker inn i et slags livegenskap, noe som også er et brudd mot grunnloven.

Spørsmålet om minimumslønninger er veldig viktig i India. I virkeligheten er det det mest sentrale stridsspørsmålet i dag blant Indias landarbeidere og industriarbeidere. Lønninger under minimum innebærer ikke bare underernæring og sult, det tvinger også mennesker til å sette seg i dyp gjeld, noe som i praksis leder til livegenskap i forhold til arbeidsgiveren. Lønninger under minimum er en av de viktigste faktorene som holder Indias folk nede i halvføydal tilbaketilleggenhet.

— Gjennom denne seieren kan spørsmålet om lave lønninger tas opp i alle domstoler, sier Gobinda Mukhoty. Men i vårt land, med 16 språk og 2220 dialekter og med et domstolvesen som består av 6-7 ulike ledd, tar det veldig lang tid før denne muligheten blir kjent og kan utnyttes effektivt.

— Samtidig må man ha perspektivet klart for seg: I India må menneskene selv slåss for å oppnå framsteg. Vi lever i et land der overgrepene mot de menneskelige rettighetene er utallige og der to måltider mat om dagen er luksus. Men idag er store grupper både klar over nødvendigheten av å slåss og villige til å gjøre det. ■

Naxaliten Kumar Misra foran kommunehuset i Bolpur, Vestbengalen. Han ble valgt inn i kommunestyret med mer enn 80 prosent av stemmene i sin valgkrets. Nå er han viseformann i kommunestyret.

Vi forsøker å gjøre kommunestyret til en basis for massekamp. Så fort et problem oppstår innkaller vi til masse møte.

Også Indias naxaliter jobber kommunalpolitisk. I byen Bolpur i Vestbengalen har man gjennom sin masselinje og avanserte taktikk blitt den ledende politiske kraften.

Av Thomas Kanger

Bolpur ligger noen mil vest for Calcutta. Byen har drøyt 50 000 innbyggere og ser forholdsvis velordnet ut — i hvertfall hvis man sammenligner med det kaotiske Calcutta. Men også her finnes det slumområder og fattigdom.

Byen er et jernbaneknutepunkt og riskvernene, der 3000 mennesker arbeider, er økonomisk viktige. I landsbyene rundt sentralstedet bor mange mennesker, de påvirkes også av byens utvikling. Rett utenfor byen ligger det berømte Tagore-universitetet.

Her i distriktet finnes det opprørstradisjoner. Så er også nesten alle kommunevalgte kommunister i navnet. Noen få er uavhengige, men flertallet tilhører de moksvakommunistiske partiene CPI(M) og CPI eller

NAXALITER TIL VALG

deres støttepartier. Tre representanter tilhører PCC-CPI(m-l), en av Indias større naxalit-grupper.

Valgdeltakelse?

CPI(M) har lenge vært dominerende her. Partiet sitter jo i regjeringsposisjon i delstaten. Da naxalitene diskuterte valgdeltakelse (som har vært og fortsatt er et stort stridsspørsmål i Indias naxalit-bevegelse) foran lokalvalget i 1981 gikk man forsiktig ut. PCC, hvis medlemskader er oppvokst i byen, mente at man måtte skape en størst mulig front mot Indira Ghandis russiskvennlige styre. Partiet tilbød derfor CPI(M) å danne en felles anti-Indirafront. PCCs vilkår var at man skulle få anledning til å stille opp med en kandidat i frontens navn. CPI(M), som i de seinere åra har sluttet seg helt til den russiske politikken, var ikke in-

INDIA

teressert. I siste øyeblikk vedtok derfor PCC å stille opp med egne kandidater i valget.

— Vi stilte opp i tre valgkretser, forteller Kumar Misra, som i dag er kommunestyrets viseformann. Det er enmannsvalgkretser og alle våre kandidater vant. Selv fikk jeg fem ganger så mange stemmer som min motstander fra CPI(M).

Maoister i kommuneledelsen

PCC lyktes deretter gjennom taktikk å danne en kalisjon med fem andre representanter og tok derfor hånd om styret i kommunen. PCC ble med sine tre representanter dominerende i den åtte mann sterke styrende gruppen. CPI(M) ble forvist til opposisjon.

Nå fantes det muligheter for å systematisk begynne arbeidet for forbedringer i byen. Men opposisjonen har på alle måter forsøkt å stikke kjepper i hjulet.

— Problemene er mange, sier Bvien Ghosh, et av partiets medlemmer. Vann, sykebehandling, avløp, boliger for å nevne noen.

Byen har fått bidrag fra delstatsregjeringen til forbedringer. Men etter at naxalitere tok over sank bidragene drastisk. I 1981, da CPI(M) satt i styret, fikk man 832 000 rupier (600 000 kroner). I 1983 var summen halvert til 402 000 rupier.

— Delstatsregjeringen ville «sulte» oss ut. Men vi organiserte møter og ga saken mye publisitet. Det har presset delstatsregjeringen hardt.

Massemøter mot skatteunndragelser

— Vi endret også skattesystemet drastisk, sier Kumar Misra. Flere av de rike, blant annet eierne av riskvernene, politisjefer og noen byggmestere, betalte ingen skatt i det hele tatt, de hadde bestukket skattemyndighetene. Vi delte ut tusenvis av flygeblad der vi navnga disse personene. Vi lagde også massmøter for å informere om hvordan de rike snek seg unna skatten. På denne måten fikk vi massestøtte for å tvinge de rike til å betale skatt.

Da CPI(M)s representanter satte seg imot denne forandringen, organiserte naxalitere et massemøte i den ledende CPI(M)-representantens valgkrets. 1200 av de 1400 stemmeberettigede krevde da i en petisjon at deres representant skulle avsettes fra kommunestyret.

— I følge loven må han avsettes. Men delstatsregjeringen har ikke gjort noe. Neste forsøk fra opposisjonens side på å styrte naxalitere var å mobilisere gatefeierne til streik. Byen skulle lamslås.

— Gatefeierne, som er filleproletarer, krevde å få jobbe en halv time om dagen men likvel få full lønn. En halv time! Vi nektet naturligvis.

Naxalitere gjorde som de pleide. Innkalte til massemøte. Alle fordømte streiken og ikke en gang opposisjonspartiene, som organiserte jippoet, turde støtte aksjonen åpent. Sammen med 1000 mennesker gikk naxalitere deretter ut og ryddet opp i gatene.

— Nå har vi løst problemet for godt, sier Bvien Ghosh. Vi kjøpte en feiemaskin.

Kjemper fram bevilgninger

Angrepene har man effektivt lyktes med å slå tilbake, men pengeproblemet er akutt. Skatteforhøyningene for de rike rekker ikke for å dekke behovene for utvikling.

— 200 millioner rupies ble likevel avsatt til byene i Vestbengalen, i et utviklingsprogram. Vi krevde å få vår del, forteller Kumar Misra. Men med henvisning til at Bolpur ikke er en distriktshovedstad skulle vi helt utelukkes fra programmet. Men det lakk snart ut at den virkelige årsaken var at vi var «anti-regjeringen» og «anti-CPI(M)». Vi organiserte da massene.

Veiene ble blokkert. En petisjon som var undertegnet av 10 000 mennesker ble sendt til regjeringen. Delegasjoner oppsøkte Indias finansminister for å avkreve ham et positivt svar. Bevegelsen seiret etter 1,5 års kamp og byen har nå blitt lovt 10 millioner rupier.

— Det handler jo om veldig mye penger, sier Kumar Misra, og derfor må de brukes på en måte som tjener befolkningen. Vi har derfor organisert store massemøter for å diskutere hva vi skal satse på.

Folket i Bolpur mener at vann til alle hus er viktigst. Deretter kommer toalettavløp med ordentlige underjordsrør. Siden skal husholdningsvannavløpet ordnes og veiene forbedres.

Kommunestyret som base for massekampen

— Til nå har vi organisert 20 massemøter for å høre folkets mening og mobilisere dem når det oppstår problemer. Vi forsøker å gjøre kommunestyret til en base for massekampen. CPI(M) kjemper imot, men deres politikk er korrumpert og får ingen støtte. Vi vet også at CPI(M)s politikk i Vestbengalen er å utslutte oss fysisk. For tre måneder siden myrdet de sju av våre kamerater. Men her tør de ikke angripe oss. Da ville de bli slått i hjel av folket i byen.

— Samtidig legger vi veldig stor vekt på å styrke masseorganisasjonene. 3000 av byens arbeidere, de fleste ved riskvernene, er organiserte i vår fagforening. Akkurat nå diskuterer de 100 bakeriarbeiderne ved byens to bakerier om de skal gå over til oss. Og 3000 landarbeidere og bønder er med i Krisak Muikli Samiti, bøndernes frigjøringsorganisasjon, som ledes av oss.

Vi går ut på gaten og vandrer ned mot byens sentrum. Spaserturen tar veldig lang tid. For hver meter stoppes Kumar Misra og Bvien Ghosh av folk som vil prate med dem. At de ses som ledere av folket er åpenbart. Jeg spør dem om hvor mange representanter i kommunestyret de tro de får inn ved neste valg.

— Seks, sier Kumar Misra.

— Forrige gang trodde du ikke at vi skulle få inn en eneste en, ler Bvien Ghosh. Det blir ti! ■

KVINNEPOLITIKK

Av Jorunn Gulbrandsen og Siri Jensen

Debatten om kvinnespørsmålet og prinsippprogrammet har i liten grad dreid seg om programformuleringer. Det må vi prøve å få til nå. Vi har prøvd å gå gjennom det som flere har vært opptatt av i diskusjonen til nå, og mener det er:

1. Hvilke motsigelser preger kvinne-undertrykkinga? Hvem undertrykker kvinnene?

Vårt standpunkt kommer til uttrykk i avsnitt 4.4.1: De to viktigste motsigelsene som preger kvinneundertrykkinga er motsigelsen mellom borgerskapet og kvinnene, og motsigelsen mellom menn og kvinner. Den første er hovedmotsigelsen.

2. Skal vi bare snakke om kvinner når vi snakker om kvinneundertrykkinga? Med andre ord: Hvilken vekt skal vi legge på menns undertrykking av kvinner og menns rolle i kampen mot den? Vårt forslag til 4.4.1 tar opp dette spørsmålet - er det på en riktig måte? Hva med 5.6.4?

3. Skal vi bruke begrepet patriarkat? Argumentet mot er at ordet brukes i svært ulike betydninger, og at det derfor ikke gjør ting klarere, snarere tvert imot. Vi har ikke brukt det. Argumentet for er at vi kanskje trenger et ord på den delen av kvinneundertrykkinga som vi beskriver i 4.4.1 i avsnittet «Kampen for å avskaffe kapitalismen er nødvendig men ikke tilstrekkelig.» Det er fjerde avsnitt.

4. Forholdet mellom produktivkrefter og produksjonsforhold. Er produktivkreftene tilstrekkelig utvikla til at det er mulig å oppløse familien i dag under kapitalismen? — til at det er mulig å oppløse familien umiddelbart under sosialismen? Vårt standpunkt til det første spørsmålet finnes i 4.4.1. Vårt standpunkt til det andre kan helt kort uttrykkes slik: For at produktivkreftene (og husk at menneskene er den viktigste produktivkrafta) skal kunne utvikles videre, er det nødvendig med revolusjon, dvs. en grunnleggende endring av de kapitalistiske produksjonsforholda, og det betyr at det er helt nødvendig for sosialismen å begynne oppløsninga av familien for å frigjøre produktivkreftene. Samtidig forutsetter en fullstendig oppløsning av familien en lang prosess der både videreutvikling av produktivkrefter og endring av organisering av menneskene er nødvendig. Dette forsøker vi å uttrykke i pkt. 5.4.6.

BLA OM

**PRINSIPP
PROGRAMMET**

PRINSIPPROGRAMMET

Forslag til punktet 4.4.1

Grunnlaget for kvinneundertrykkinga under kapitalismen er kvinnenes stilling i familien og den kjønnsbestemte arbeidsdelinga i hele samfunnet

De to viktigste motsigelsene som preger kvinneundertrykkina er motsigelsen mellom borgerskapet og kvinnene som kjønn, og motsigelsen mellom menn og kvinner. Den første er hovedmotsigelsen.

Familien framtrer som en frivillig valgt sosial organisering. Men familien er en del av samfunnets økonomiske grunnorganisering, en del av de kapitalistiske produksjonsforholda. Familien fører borgerskapets eiendom videre gjennom arv. Den har ansvaret for å forsørge dem som ikke lever av å selge arbeidskrafta si, og å ta seg av det nødvendige hus- og omsorgsarbeidet, dvs. det som til enhver tid ikke er profitabelt å gjøre til varer, eller er absolutt nødvendig for borgerskapet. Av historiske årsaker er mannen forsørger, kvinnen er hovedansvarlig for det ubetalte hus- og omsorgsarbeidet i familien og økonomisk avhengig av mannen. Borgerskapet «spares» på denne måten for enorme utgifter. Kvinnene gjør dette mulig gjennom sitt arbeid i familien, uansett om kvinnene har lønnsarbeid eller ikke.

Familiesystemet sikrer også borgerskapet kvinnene som en effektiv reservearme av arbeidskraft.

Familien gir mannen privilegier og gjør ham til herre over kvinne og barn. Dette kommer bl.a. til uttrykk i økonomisk, sosial og seksuell undertrykking, og i mishandling av kvinner og barn.

Fordi familien er en del av de kapitalistiske produksjonsforholda, er det nødvendig for kvinnene å styrte kapitalismen. Ikke bare for å avskaffe undertrykkelsen av arbeiderklassen og resten av det arbeidende folket, men også for å legge grunnlaget for å oppløse familien og avskaffe den særegne kvinneundertrykkinga. Dette må være et mål for kvinnekampen. Det er grunnlaget for at kvinnene i arbeiderklassen må være ledende i kvinnekampen og for at de samme kvinnene kan være en særlig ledende kraft i kampen mot borgerskapet, både i dagskampen og i kampen for revolusjonen. Og det danner grunnlaget for breiere allianser blant kvinner.

Kampen for å avskaffe kapitalismen er nødvendig, men ikke tilstrekkelig for kvinnefrigjøring. Gjennom hele klassesamfunnets historie har herskerklassen undertrykt kvinnene særskilt, og gitt menn privilegier. Dette gjennomsyrrer alle samfunnets institusjoner og forhold, yrkeslivet, politikken, familien, skolen, media, kirken fagbevegelsen osv. Samfunnets ideologi gjennomsyres av kvinneundertrykking og mannsfavorisering. Kamp mot denne undertrykkinga er nødvendig for å styrke kvinners posisjon i dag, mobilisere kvinnene og for å hindre at et sosialistisk samfunn fører kvinneundertrykkinga videre.

Menn undertrykker kvinner i kraft av sine privilegier i arbeidsliv, samfunnsliv og familie. F.eks. har menn rett til å la yrke og interesser gå foran familien og bestemme over kvinners liv gjennom sine valg. Menn har rett til å definere hva som er viktige saker i fagbevegelsen, partier og interesseorganisasjoner.

At halvparten av den yrkesaktive arbeiderklassen er kvinner, har styrka kvinnenes politiske rolle. Menns undertrykking av kvinnene i arbeiderklassen og det arbeidende folket er en av de viktigste hindringene for økt enhet og kampkraft i arbeiderklassen - både i dagskampen og i kampen for revolusjonen.

Kvinner må gjøre opprør mot menns privilegier og undertrykking. Menn i arbeiderklassen må ta standpunkt for kvinneopprøret og ta aktivt del i kampen, ellers handler de i strid med sine egne klasseinteresser.

Dersom det skal være mulig å oppnå enhet i arbeiderklassen på et slikt grunnlag, må kvinner ha makt i arbeiderklassens organisasjoner, og arbeiderklassens organisasjoner må støtte kvinnekampen.

Det finnes i Norge en brei kvinnebevegelse, organisert og uorganisert, som tar opp kampen mot alle former for kvinneundertrykking. Mange går personlig i spissen og endrer holdninger til kvinner. Men kvinner som kjønn kan ikke frigjøre seg individuelt - bare gjennom kollektiv organisert kamp for å endre samfunnet.

Kvinnene i Norge kan ikke oppnå likestilling og frigjøring isolert fra kvinnene i resten av verden. I dag utgjør imperialismen det viktigste hinderet for endringer i kvinnenes stilling, og det er nødvendig for kvinnene og kvinnebevegelsen å delta i kampen for å

knuse imperialismen i verdensmålestokk. Det er også viktig å knytte nære bånd til kvinner og kvinnekamp over hele verden for å lære, og for å legge grunnlaget for felles kamp.

Forslag til punktet 5.4.6

Ei sentral oppgave for den sosialistiske økonomien er å skape forutsetningene for full kvinnefrigjøring. Det er en del av veien til kommunismen.

Sosialismen må straks begynne arbeidet med å oppløse familien og hele den kjønnsbestemte arbeidsdelinga (i familie, arbeidsliv og samfunn). Dette er helt nødvendig for å frigjøre kvinners krefter både som produktivkrefter og til å delta i styringa av samfunnet. Det betyr å skaffe kvinner arbeid og ei lønn de kan leve av og forsørge eventuelle barn, dvs. økonomisk sjølstendighet. Det betyr at staten må overta større del av ansvaret for forsørging og omsorg bl.a. gjennom stadig billigere og gratis daghjemsplasser til alle barn, sykehjemsplasser til alle som trenger det og utbygd eldreomsorg, og direkte økonomisk tilskudd til alle barn. Det betyr å starte arbeidet med en annen organisering av menneskenes dagligliv, med kollektive og samfunnsmessige løsninger framfor private, f.eks. fellesbespisning på arbeidsplasser, skoler og i bomiljøer, kollektive boformer, husarbeidspatroljer osv. Kvinners lønn må heves i forhold til menn, øke mulighetene til opplæring, sikre kvinners innpass i jobber som tidligere i hovedsak var forbeholdt menn, særlig på økonomisk og politisk viktige områder. Tempoet i utviklinga vil være avhengig av betingelsene etter en revolusjon.

Men slike tiltak er ikke tilstrekkelige. Full kvinnefrigjøring krever fullstendig oppløsning av familien, og total oppheving av den kjønnsbestemte arbeidsdelinga på alle områder i samfunnet. Dette forutsetter at staten/samfunnet etterhvert overtar alt forsørgeransvar for barn og andre som ikke lever av sitt eget arbeid, både økonomisk og praktisk, og at husarbeidet organiseres samfunnsmessig. Det forutsetter full likestilling mellom kvinner og menn i arbeidslivet, i lønn, arbeidstid og type arbeid og posisjon.

Dette vil kreve kamp gjennom hele sosia-

lismens periode. Det forutsetter utvikling av produktivkreftene, total omorganisering av samfunnet og store endringer i menneskenes tenkning. Skal dette være mulig, må kvinnene ha makt. Økt samfunnsmessig organisering av hus- og omsorgsarbeid er nødvendig for helt fra starten å gjøre det mulig for kvinnene i arbeiderkalsen og det arbeidende folket å ta del i styringa av samfunnet. Kvinnene må inn i maktposisjoner i arbeidsliv og samfunnsliv, slik at målsettinga med kvinnefrigjøring preger alle deler av samfunnsplanlegging og produksjon. Dette vil nødvendigvis kreve hard kamp. En plan som ikke bevisst har kvinnefrigjøring som mål, vil bidra til å fryse fast gamle, undertrykkende forhold. Kampen for kommunismen vil bli vanskeligere, og grunnlaget for gjenoppbygging av kapitalismen vil styrke seg.

Forslag til punktet 5.6.4

Vi har pekt på de økonomiske forutsetningene for å avskaffe kvinneundertrykkinga (se 5.4.6). Historiske erfaringer viser at dette ikke går av seg sjøl. Det er forholdsvis lett å innføre formell og juridisk likerett for

Imperialismen utgjør det viktigste hinderet for endringer i kvinnens stilling.

PRINSIPPROGRAMMET

kvinner. Men det kan godt forenes med at kvinnene reelt er underordna mannen i familien og i samfunnet. For å rokke ved det, er det nødvendig å angripe det økonomiske grunnlaget for familien og den kjønnsbestemte arbeidsdelinga. Men det er og nødvendig å avdekke hvordan samfunnets institusjoner fører kvinneundertrykkinga og mansprivilegier videre, og kjempe for en grunnleggende endring av disse institusjonene, og mot det systemet av kulturelt djupt rotfesta vaner og ideer som har til hensikt å holde kvinnen «på plass» i rolla som undertrykt kjønn og mannens tjener. Inntil det private arbeidet i familien er fjerna og familien oppløst, må vi kreve at mannen skal ta halvparten av hus- og omsorgsarbeidet.

Det sosialistiske samfunnet må rette søkelyset på menns undertrykking av kvinner, og arbeiderklassen må gå i spissen for å ta opp kampen mot menns privilegier.

Alt dette betyr at kvinnene må ha makten i staten og partiet, i arbeiderklassens og det arbeidende folkets masseorganisasjoner, og i arbeids- og samfunnsliv forøvrig. Kvinnene må sikres slik makt gjennom kvoteringsregler, egne kvinnegrupper innafor ulike organer på ulike nivåer osv.

Historia har lært oss at det er nødvendig med en sterk og uavhengig kvinnebevegelse, leda av arbeiderklassens kvinner, som

har til oppgave å sloss for kvinnenes interesser på alle områder.

Kampen for kvinnefrigjøring har stor betydning for det sosialistiske demokratiet og styrken til proletariatets diktatur. Hvis kvinnene ikke har samme virkelige muligheter som menn til å delta i politiske arbeid, så har halvparten av arbeiderklassen og folket bare formelle demokratiske rettigheter. Da blir ikke kvinners krefter mobilisert i bygginga av sosialismen og i klassekampen mot borgerskapet.

Det er og slik at muligheten for kvinner - og for alle arbeidsfolk - til virkelig å delta i styringa av samfunnet, er nøye knytta sammen med kampen for en ny kollektiv organisering av menneskenes dagligliv. En organisering der familien ikke lenger er grunnheten, men der menneskene arbeider, lever og styrer innafor det samme fellesskapet. I kampen for en slik utvikling vil kvinnene være en drivkraft og de vil støte på motstand fra menn.

Å oppheve kvinneundertrykkinga betyr å avskaffe familien, arbeidsdelinga mellom kvinne og mann, privateiendommen og markedet. Kvinnekampen under sosialismen er derfor uløselig knytta til kampen for kommunismen. Det er sjølsagt plikt for det kommunistiske partiet å gå i spissen for kampen for kvinnefrigjøring.

Kvinnens politiske rolle har blitt styrka i og med at halvparten av den yrkesaktive arbeiderklassen er kvinner.

Truer Sovjet Europa?

I forrige nummer av Røde Fane tar Gunnar Gjertsen sats i et forsøk på å vise hvorfor Sovjet ikke er noen krigstrusel for Vest-Europa, i det minste ikke før 1995. Vi gir fallkarakter. Forfatteren hevder at han gjør en rein militær vurdering og at det trengs økonomiske og politiske vurderinger for å trekke konklusjoner om angrepstruselen. Men Gjertsen trekker likevel bastante konklusjoner, så bastante at han faktisk snur opp ned på det som har vært partiets analyser av den sovjetiske supermakta. Denne gjerne metoden hadde f.eks. forsikra oss i 1939 om at Tyskland ikke kunne angripe Norge, langt mindre okkupere landet.

I denne omgangen nøyer vi oss med å trekke inn økonomiske og politiske forhold. I en seinere artikkel skal vi gå inn på de reine militære vurderingene Gjertsen gjør.

VÅRT SYN

Først imøtegår vi utlegninger av hva som har vært AKP(m-l)s syn på en del spørsmål. Vi har aldri ment at bare massive amerikanske overføringer til Europa kan drive ut en sovjetisk okkupant. Vårt syn er at folkekrigen er metoden for å slå angriperen. Røde Fane har i en hovedartikkel varslet at en krig sannsynligvis kommer før 1985. Dette har partiet argumentert mot, akkurat som vi kjemper mot et deterministisk syn på denne krigens uungåelighet. Gjertsen gjør seg nok skyldig i en annen feilvurdering også. «Det er en alminnelig oppfatning i Vesten at Sovjet er en aggressiv supermakt med store imperialistiske ambisjoner», hevder han. Om det bare var så vel, ville vel mange av oss si.

I utgangspunktet gjør Gjertsen oppmerksom på at han bare vil gjøre en

«Ettersom Sovjet har vokst fram til ei stadig sterkere supermakt, har det vokst fram en tilsvarende tendens til å ville underordne seg Sovjet» står det i arbeidsprogrammet til AKP.

militær vurdering. Han peker sjøl på at det da ikke blir noen «fullstendig gjennomgang.» Likevel klarer han å konkludere: «Sentraleuropa er ingen potensiell krigsskueplass nå.» Poenget er at militære vurderinger med oppstilling av tall og lite annet ikke bare representerer en ufullstendig gjennomgang. Sånne oppstillinger er ubrukelige til å trekke noen som helst militærstrategisk konklusjon. Til og med på lavere taktiske plan er andre forhold enn de reinte kvantitative ofte avgjørende. Det dreier seg om forhold som stridsmoral, fysisk form, militære ferdigheter, ledelsens militærpolitiske linje osv. I følge Gjertsen vil det være uaktuelt og så godt som umulig for 40 soldater å angripe og beseire 60 fiendtlige soldater. Likevel er alle felttog fulle av eksempler på at dette skjer. Tilsvarende gjelder sjølsagt også på det strategiske nivået, i kanskje enda større grad. Et godt eksempel på dette er angrepet på Norge i 1940. Tallmessig var tyskerne i underlegenhet, totalt sett og i mange av de enkelte slag. I en klassisk modell måtte de ha vært i tallmessig overlegenhet for å vinne. Det er andre forhold som forklarer den tyske seiren. Et kapitulansjonistisk norsk borgerskap, et stort sjikt av kapitula-

sjonistiske norske offiserer er to viktige momenter. Men om vi bruker Gjertsens metode kunne tyskerne aldri ha vunnet.

Arbeidsprogrammet til AKP(m-l) sier noe om den kapitulansjonismen som vinner terreng i det vest-europeiske borgerskapet, parallell til den vi fant Norge i 1940: «Etter som Sovjet har vokst fram til ei stadig sterkere supermakt, har det vokst fram en tilsvarende tendens til å ville underordne seg Sovjet. Anførerne for den linja er sjølsagt NKP-ledelsen. Men fordi de økonomiske og politiske motsigelsene mellom USA og Europa skjerpes, så har denne linja også økende tilslutning i sosialdemokratiet og deler av det tradisjonelle borgerskapet». Tilpasninga, spesielt i vest-tysk borgerskap øker. Retninga på dette er en pro-sovjetisk nøytralitet i første omgang. Deler av fredsbevegelsen forsterker denne kapitulansjonismen med sin propaganda, sine angrep på behovet for å forsvare sjølråderetten i atomvåpnas tidsalder. Dette er en politisk utvikling som får konsekvenser for Vest-Europas evne til militært forsvar. Dette er blant Sovjets viktigste politiske seire den siste tida. Men Gjertsen over-seer denne utviklinga.

DEBATT

ØST-EUROPA

Artikkelen utelukker at øst-europeiske styrker deltar i angrepet mot vest. De blir nøytrale. Dette er i høyeste grad en politisk vurdering og den blir smugla inn bakdøra i Gjertsens artikkel. Når vi veit at de øst-tyske, tsjekkosllovakiske og polske styrkene det er snakk om utgjør 30 divisjoner er dette til og med et ganske viktig spørsmål. Husk at de tilsvarende stående og hurtig mobiliserbare divisjonene i NATO og hos Sovjet er henholdsvis 40 og 41 divisjoner. Gjertsen stiller opp forholdet 50:50. Dersom øst-europeiske nasjonale styrker går med på Sovjets side blir forholdet 7:4, - et litt annet bilde.

Vår vurdering er at disse polske, øst-tyske og tsjekkosllovakiske styrkene blir med i et angrep vestover, kanskje til og med med støtte av bulgarske og ungarske styrker. Herskerklassen i Øst-Tyskland, Tsjekkoslovakia og Polen har følgende valg: Delta aktivt og få en bit av kaka, ta en nøytral posisjon og bli sparka fra posisjonen eller mobilisere armeen og folket aktivt mot Sovjet. Denne herskerklassen sitter ved makta med sovjetiske militære garantier i ryggen. Polen viste det. Forsøk på opprør vil bli ettertrykkelig knust, før Sovjet kan sette inn et angrep vestover. Ellers risikerer Sovjet indre opprør og en felles front mellom Samholdet i Warsawapakten er bedre enn samholdet i NATO. Det er faktisk større grunn til å regne med at vest-europeiske land tar en nøytral stilling enn at et øst-europeisk land gjør det, sånn som situasjonen ser ut i dag.

Vi har ikke vurder forhold som kampmoral, stridsevne. Det hører hjemme i ei helhetsvurdering, men jeg mener at ei sånn analyse ikke vil gi Gjertsens konklusjon mye medhold heller.

Gjertsen slipper de sovjetiske angrepsubåtene ut i Atlanterhavet, men antar likevel at de amerikanske overføringene tar en 3 måneders tid. Andre, med grundigere materiale enn Gjertsen, argumenter for at 3 måneder er minimum, under fredelige forhold. I krig tar det lenger tid, om det i det hele tatt er mulig å gjennomføre en sånn sjøoperasjon. Det er bra med søkelys på sovjets overføringsproblemer. Men for å

trekke en konklusjon er det merkelig at Gjertsen ikke ser flere problemer i Atlanterhavsoverføringene enn han gjør.

KILDER

Mange av talla i artikkelen mangler kildehenvisning. Det blir ikke mindre problematisk fordi opplysningene avviker fra «Militærbalansen» til det internasjonale instituttet for strategiske studier. Det er sjølsagt mulig å bestride IISS sitt materiale. Men da må leserne ha muligheter til å undersøke det samme materialet som Gjertsen har brukt.

Krigen er en fortsettelse av politikken, med andre midler. Dette er en klok tese som Gjertsen har oversett. Angrepet på Norge i 1940 kan nok stå som en glimrende illustrasjon på hvordan de politiske linjene virka direkte og avgjørende inn på den militære utviklinga. I neste omgang vil vi komme tilbake til de konkrete, militære vurderingene Gjertsen har gjort.

For ei forfattergruppe, Per Gunnar Gabrielsen, forsvarspolitisk talsmann for AKP(m-l)

Linjeskifte i AKP?

Artikkelen til Gunnar Gjertsen i forrige nummer av Røde Fane om Sovjets muligheter for å gå til krig mot vest-Europa, er svært interessant. Ikke fordi Gjertsen legger fram nye og hittil ukjente fakta på bordet, eller fordi artikkelen representerer noen nytenkning. Artikkelen er interessant fordi den er det første systematiske forsøket på å underbygge det pågående linjeskifte i AKP i synet på krigsfare og Sovjets aggressive hensikter. Typisk nok kommer dette linjeskifte samtidig med tilsvarende endringer i den kinesiske utenrikspolitikken.

Artikkelen må sees i to sammenhen-

ger. Den ene er de programmatisk endringene som er foreslått i forbindelse med AKPs kommende landsmøte, først og fremst i spørsmålet om situasjonen i verden i dag, men også i spørsmålet om hva som kan hindre den imperialistiske omfordelingskrigen mel-

«Det er vanskelig å se i dette regnet, men jeg tror den forsvant.»

lom supermaktene og synet på atomvåpen. Den andre sammenhengen er partiets nåværende praksis, med en relativt forkynning fra illegalt og utenomparlamentarisk arbeid mot legalt og parlamentarisk. AKP arbeider mer og mer ut fra at det ligger en lang, fredelig periode foran partiet. Militærprogrammets utsagn om at den nåværende førkrigstida også har betydning for prioriteringa av de politiske kampoppgavene, er i praksis satt helt til side.

Sett i denne helheten blir hensikten med Gjertsens artikkel klar. Noen vil kanskje hevde at dette er å trekke konklusjonene vel langt. Jeg syns ikke det. Jeg velger fortsatt å ta Røde Fane alvorlig og for det bladet alltid har vært, teoretisk organ for AKP. Når en artikkel som Gjertsens får plass som hovedoppslag, som en presentasjon av fakta, uten dokumentasjon og uten faktiske motforestillinger, på tross av at artikkelen står i skarp motsetning til AKPs nåværende programmer, velger jeg å

tolke dette som forsøk på å underbygge det programmatisk linjeskiftet som kommer på landsmøtet. Hvis Røde Fanes hensikt var å starte en debatt om krigsfaren, burde vel redaksjonen først sjekke det Gjertsen representerer som fakta, eventuelt presentere de motforestillingene som finnes. Spesielt når Gjertsens skrivelser ikke inneholder en eneste kildehenvisning. Har Gjertsen tilgang til fakta som militærprogramkomiteen ikke hadde i 1979? Lignende spørsmål må vel også Røde Fane redaksjonen ha stilt seg.

Hele poenget med Gjertsens artikkel er at for å tilpasse «fakta» til konklusjonene legger han inn en hel rekke *politiske vurderinger* som bare såvidt nevnes i forbifarten, eller ikke trekkes fram i det hele tatt.

Et eksempel: Gjertsen skriver at de øst-europeiske landenes militære styrker «nepe» kan regnes med ved et sovjetisk angrep på Europa. Dette er i aller høyeste grad en *politisk vurdering*, som Gjertsen behandler i en bisetning. Men militært sett betyr dette 21 stående divisjoner i tillegg til de 30 sovjetiske som Gjertsen regner med. Den samme teknikken bruker han også ved sammenregning av antall fly og stridsvogner på begge sider. Jeg er helt åpen for en diskusjon om de øst-europeiske styrkenes stridsverdi i en angrepskrig, men da må det ta form av en diskusjon om de indre forholda i disse landa og ikke som en presentasjon av «fakta».

Gjertsen legger stor vekt på de sovjetiske styrkenes logistiske problemer, spesielt transport i forbindelse med framføring av tyngre utstyr. Men samtidig vet han at det finnes utstyr til minst 21 divisjoner i Øst-europa. Hvis han ikke regner med at de øst-europeiske styrkene vil bruke våpna selv, hvorfor regner han det ikke som en mulighet at flytransporterte sovjetiske styrker kan ta det i bruk?

Å tilbakevise Gjertsens artikkel punkt for punkt (dokumentert) skulle være en fornøyelse, men det krever at redaksjonen tildeler spalteplass utover et debattinnlegg.

Det er imidlertid et par punkter som kan tjene som en illustrasjon på den diletantismen Gjertsen legger for dagen. Det første er at han påstår at det er mer

problematisk å transportere en sovjetisk divisjon gjennom Polen enn det er å frakte en amerikansk divisjon på skip over Atlanterhavet. Det andre punktet er måten han sammenligner den sovjetiske og amerikanske flåten på. Enhver som driver med militærstrategiske analyser veit jo at disse flåtene har vidt forskjellige oppgaver. Den amerikanske flåtens hovedoppgave er å holde sjøveien til Europa åpen. Den sovjetiske flåtens hovedoppgave er det motsatte, å sørge for at forsyningslinjene til Europa bryter sammen. Å vurdere flåtene opp mot hverandre uten å ta hensyn til hvilke oppgaver de har, er kort sagt bare tull.

La oss for framtida være forskånet for artikler av Gjertsens type. Det går an å foreta linjeskifter litt mer elegant.

Reidar Johansen.

Svar

Reidar Johansen velger å tro at Gunnar Gjertsens artikkel i forrige nummer er et uttrykk for sentralkomiteen i AKP sitt syn. Han begrunner det med at Gjertsens artikkel har fått spalteplass i Røde Fane.

En oppklaring om Røde Fanes redaksjonelle linje: Ikke alle artikler i bladet uttrykker AKPs syn. I dette tilfellet valgte vi å trykke artikkelen fordi den kunne bidra til en viktig diskusjon om det militære styrkeforholdet og krigsfaren. Vi mente at artikkelen ga en god del fakta og materiale som ikke har vært presentert før, og som ikke bør avfeies som juks og fanteri.

Men fordi redaksjonen, i likhet med Reidar Johansen, er uenig i de politiske *konklusjonene* Gunnar Gjertsen trekker av dette materialet, valgte vi å trykke en redaksjonell kommentar der vi ga uttrykk for dette. Der skriver vi at det finnes andre måter å sammenligne styrkeforholdet på enn det Gjertsen gjør. Vi skriver også at Gjertsens styrkeoppregning ikke er noe argument for at krigsfaren minsker. Leste ikke Johansen denne kommentaren før han satte seg til skrivepulten?

Redaksjonen

Kvinne- kamp og produk- sjon

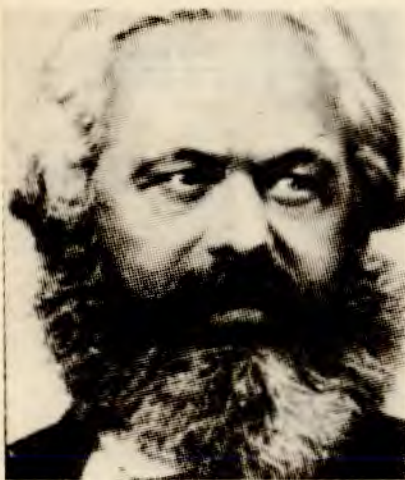
Er kampen for å avskaffe kapitalismen en nødvendig forutsetning på veien fram til full kvinnefrigjøring eller ikke? Den klassiske marxistiske teorien om dette er i første rekke skapt av Friedrich Engels. Gro Hagemann har gått til angrep på teorien til Engels, først og fremst utfra at hun mener at han tar feil på dette hovedspørsmålet. Det burde være klart for enhver, uten ytterligere forklaring, at denne uenigheten er uhyre viktig for kommunistisk strategi. Jeg har stilt meg kritisk til Gro Hagemanns standpunkt og hevda at den grunnleggende analysen til Engels fortsatt holder mål, sjøl om han kan ha tatt feil i detaljspørsmål.

Fordi dette er så viktig, er Gro H.s svar virkelig skuffende (RF 3/84). Hun glir behendig utenom endel av kritikken uten å svare på den i det hele tatt, og hun gjør tildels ikke noe forsøk på å forsvare sine egne angrep på Engels. Men til gjengjeld reiser hun en helt annen, og forsåvidt meget viktig diskusjon, der hun utvider kritikken av Engels til å gjelde helt sentrale elementer i den marxistiske materialismen. Denne måten å diskutere på kan virke veldig forvirrende og er ikke egna til å komme djupe i temaet.

HAGEMANNS KRITIKK AV ENGELS SVIKTER

I sine opprinnelige artikler gikk GH ganske offensivt til verks mot de teoriene som var skapt av Friedrich Engels om opprinnelsen til kvinneundertrykkinga. Hun snakka om «tvilsomme generaliseringer» og «foreldete analyser».

DEBATT

Marx og Engels skrev «Den tyske ideologien» sammen.

Og hun tok avstand fra hovedpåstanden til Engels, nemlig at kvinnens verdenshistoriske nederlag var knytta til framveksten av privateiendommen på mannens hender. Som alternativ til Engels' teori lanserte hun sin egen teori, nemlig en teori om at kvinneundertrykkinga oppsto med den kjønnsmessige arbeidsdelinga. Denne kritikken mot Engels har jeg kritisert fra forskjellige vinkler. Jeg har bl.a. pekt på at den kjønnsmessige arbeidsdelinga har eksistert så lenge det har vært mennesker, og at GHs teori dermed blir et argument for at kvinneundertrykking alltid har eksistert. Denne kritikken svarer GH ikke på over hodet. Og hun blir plutselig veldig utydelig om hva hun egentlig har ment om Engels.

Nå heter det at hun slett ikke har villet benekte at det har eksistert samfunn basert på morsrett eller at privateiendommen har hatt betydning for kvinnes samfunnsmessige stilling. Og på tross av sin nokså skråsikre stempling av den «forelda» Engels i tidligere artikler, sier hun nå at hun veit for lite om disse tidlige samfunna til å vurdere Engels sitt materiale. Dette er syltynt fra en faghistoriker. Når det gjelder Evelyn Reed så kommer ikke GH med noen sjølstendig vurdering av hennes bidrag til kvinnes historie. Hun nøyer seg med å referere hva Reeds motstandere blant sosialantropologene sier om Reed. Men saka er jo den at det er en skarp linjekamp blant sosialantropologer, en kamp der Reed stiller seg på den «evo-

lusionistiske» linja med røtter tilbake til Engels. At motstanderne av evolusjonismen også avviser Reed kan vel neppe overraske noen, og kan i hvert fall ikke brukes som noe avgjørende argument.

Et annet sentralt poeng i GHs tidligere kritikk av Engels er at hun har forsøkt å konstruere en motsigelse mellom Marx og Engels med utgangspunkt i «Den Tyske Ideologien». GH slo bombastisk fast at hun her stilte seg på standpunktet til Marx mot Engels. Nå er det jo bare det at «Den Tyske Ideologien» var et felles verk av Marx og Engels, ført i pennen av Engels! Det er menneskelig å feile, sjøl om akkurat dette var en pinlig feil for en faghistoriker. Men verre er det at hele grunnlaget for en angivelig motsigelse mellom Marx og Engels dermed faller bort. Dette pekte jeg på i min forrige artikkel, men GH later som om ingenting har skjedd. Dessuten stiller hun seg sjøl i et merkelig lys når hun i sin siste artikkel kjører så sterkt ut mot den historiske materialismen etter å ha omfavnet «Den Tyske Ideologien» så heftig. For nettopp i den boka tar jo Marx og Engels så utvetydig stilling for den historieteorien som GH nå angriper så sterkt.

Etter at GHs store kritikk av Engels har brutt sammen og oppløst seg i utydeligheter, tar hun ingen konsekvenser av sin retrett, men holder fram som om det faktisk er bevist at Engels tok feil. Nå har teoriene til Engels plutselig blitt «myter»: «Myten om matriarkatet

og teorien om privateiendommen har derimot fungert som en teoretisk legitimering for å holde kvinnene borte fra et særegent kvinneopprør som blant annet kunne true de mannlige arbeidernes kjønnsprivilegier.» (RF nr. 3/84, s.43)

Etter at GH har mislykkes i å tilbakevise Engels teoretisk går hun over til å behandle teorien som noe annet, nemlig ut fra den funksjonen den angivelig har hatt. Det er virkelig å blande korta. Vi må prøve å drøfte en teori ut fra om den svarer til virkeligheten eller ei. Deretter får vi se på om teorien eventuelt har vært misbrukt. Dette er to forskjellige ting og må behandles som det.

HAGEMANN'S BRUDD MED MARXISTISK FILOSOFI

GH vrir seg unna en videre diskusjon om den kritikken hun har reist av Engels ved å lansere ei helt annen sak, nemlig debatten om produktivkrefter og produksjonsforhold. Hun stiller spørsmålet sånn:

«...hva... er den viktigste drivkrafta i historien. Er det den tekniske sida ved produksjonen eller den samfunnsmessige som er det mest revolusjonære elementet? Er det klassekampen eller er det de store teknologiske nyvinningene som har størst betydning i den historiske prosessen?»

Dette er etter mitt skjønn en nokså håpløs og virkelighetsfjern måte å stille problemet på. For hvis en skal svare kort og skjematisk på det første spørsmålet kan en f.eks. svare med Mao: «folket, og bare folket er den krafta som skaper verdenshistoria». Det er et klart og greit marxistisk standpunkt. Men driver folket bare med klassekamp? Er det ikke også folket som skaper produktivkreftene? Enda mer absurd blir det å omtale produktivkreftene som «den tekniske sida ved produksjonen». Dette røper en sånn forakt for det produktive arbeidet som er typisk for helt spesielle sjikt av småborgerlige intellektuelle. Denne produksjonsforakten går faktisk tilbake til Platon og Aristoteles, to store filosofer som har hatt stor betydning for europeisk tenkning helt opp til vår tid.

Den amerikanske materialisten Carl Sagan (mannen som lagde Kosmos) skriver at forakten for produksjonen

oppsto i gresk filosofi etter Demokrit med framveksten av slavesamfunnet. For Platon var produksjonen noe simpelt som frie menn ikke skulle engasjere seg i. For Platon var ånden overlegent materien.

Det er neppe noen tilfeldighet at ideen om politikkenes overordning over produksjonen og overbygningas overordning over basis har oppstått blant intellektuelle som jobber i overbygninga i vår tid. Det gjenspeiler deres klassemessige stilling.

Før vi går inn på hva marxister har sagt og ment om dette, la oss bare tenke på noen eksempler. Ta den amerikanske smeden John Deere, mannen som konstruerte præriepløgen. Før han gjorde det var det umulig å drive effektivt jordbruk på prærien. Etterpå blei det mulig å drive jordbruk i stor stil. Da kom den eksplosjonsarta utviklinga på prærien og alle de klassemessige og sosiale konfliktene som fulgte med den.

Eller tenk på utviklinga av Oslo, eller rettere Christiania. På 1830-tallet en liten håndverksprega by med rundt 35 000 innbyggere. Ingen fagbevegelse, ingen moderne arbeiderbevegelse. Men så skjer det noe. I 1846 innfører noen kapitalister engelsk Manchester-teknologi med spinnemaskiner og det hele og bruker Akerselva som energikilde. I løpet av noen få år vokser det fram et stort antall fabrikker. Fra 1850 til 1890 vokser folketallet 7-8 ganger og vi ser en by med spikerverk, skipsverft, fyrstikkfabrikker, kjemiske fabrikker, maskinverksteder osv. Og en by med en moderne industriarbeiderklasse, en voksende fagbevegelse osv. Plutselig er også de politiske forholda blitt totalt endra. Er det vanskelig å se at dette har noe med produktivkraftenes utvikling å gjøre? Blir det ikke på en slik bakgrunn nokså meningsløst å snakke om produksjonen som noe «reint teknisk»?

HVA SA MARX?

GH går uhyre lett over hva Marx har sagt og ment om disse spørsmåla. Men vi skal jo være klar over at dette ikke er noen helt ny diskusjon. Marx diskuterte nettopp disse spørsmåla med sine motstandere fra 1840-åra og utover. Folk som Proudhon så fullstendig bort fra

produksjonens rolle i historia og prøvde å behandle forholda mellom mennesker løsrivi fra den materielle produksjonen. Han og svært mange med han snakka om frigjøring av menneskene uten å bry seg om de materielle forutsetningene for slik frigjøring. I «Den Tyske Ideologien» tok Marx og Engels et kraftig oppgjør med den typen historieskriving og den typen samfunnsanalyse som denne typen filosofer sto for: «Vi skal heller ikke forklare dem (filosofene, min anm.) at det bare er mulig å oppnå virkelig frigjøring i den virkelige verden og med virkelige midler; at slaveriet

C. Sagan skriver at forakten for produksjonen oppsto i gresk filosofi etter Demokrit med framveksten av slavesamfunnet.

ikke kan avskaffes uten dampmaskinen og spinnemaskinen, at livegenskap ikke kan avskaffes uten et forbedra jordbruk og at i sin alminnelighet kan ikke menneskene frigjøres uten at de er i stand til å skaffe seg mat, drikke, hus og klær i tilstrekkelig mengde og kvalitet. «Frigjøring» er en historisk og ikke en mental handling, og den kan bare skapes av historiske betingelser, (nivået) på industrien, handelen, jordbruket, (samkvetmet)..»

Marx, Engels: «Den tyske ideologien», Collected Works, vol. 5, s.38, Lawrence & Wishart, London.

Det er bare mulig å oppnå virkelig frigjøring med virkelige midler i den virkelige verden. Denne enkle materi-

alistiske kjennsgjerninga har GH glemt. Dette er fordi hun ikke har skjont at det er et visst forhold mellom den måten menneskene produserer på og de forholda som rår mellom menneskene. Dette forsto heller ikke Proudhon. Derfor skriver Marx: «Slik har M. Proudhon, i hovedsak fordi han mangler historisk kunnskap, ikke forstått at mens menneskene utvikler sine produktive evner, det vil si, mens de lever, utvikler de visse sosiale forhold til hverandre og at karakteren av disse forholda nødvendigvis må forandre seg med endringa og veksten av de produktive evnene.»

Marx i brev til P.V.Annenkov, 28.des,1846.

I stedet for denne materialistiske historieoppfatninga til Marx lanserer GH et annet standpunkt:

«Men opprøret bærer i seg kimen til en revolusjonering av alle menneskelige forhold og også av den materielle produksjonen.» (RF 3/84 s.44)

GH snur virkelig verden på hue. Hvilket opprør? Med hvilke målsetninger? Oppstår opprør uavhengig av de materielle forholda og uavhengig av måten det produseres på?

Bondekrigen i Tyskland på 1500-tallet var en stor og viktig revolusjon. Den stilte seg til og med kommunismen som mål. Men hvorfor kunne den ikke seire? Hadde ikke det noe med utviklingsnivået på produksjonen å gjøre? Og betydde den et varsel om en revolusjonering av produktivkraftene?

GH synes å tru at teorien om klassekampen er det sentrale i marxismen. Det ville neppe Marx vært enig i. Han sa om dette:

«Når det gjelder meg sjøl, har jeg ingen ære for å ha oppdaget klassene i det moderne samfunnet eller kampen mellom dem. Lenge før meg hadde borgerlige historikere beskrevet den historiske utviklinga av denne klassekampen og borgerlige økonomer den økonomiske anatomien til klassene. Det nye jeg gjorde var å bevise: 1) at *eksistensen av klassene* er utelukkende knytta til *bestemte historiske faser i utviklinga av produksjonen*, 2) at *klassekampen* nødvendigvis fører til *proletariatets diktatur*, 3) at dette diktaturet sjøl bare utgjør overgangen til *avskaffinga av alle*

DEBATT

klasser og til et klasseløst samfunn.»

Marx i brev til J.Weydemeyer, 5.mars 1852

Det nye ved Marx var altså bl.a. at han knytta eksistensen av klassene til bestemte utviklingstrinn i utviklinga av den materielle produksjonen, og de slutningene han trakk av det. Men dermed blir det jo, med utgangspunkt i marxismen, uhyre viktig å se hvilke forutsetninger som ligger i den materielle

produksjonen, og ikke å se på den som noe «teknisk» det vil si mindreverdige.

Så lenge vi ser på utviklinga av produktivkreftene (med mennesket som den viktigste produktivkrafta) som det mest revolusjonære elementet i historia, er det lett å vise den historiske nødvendigheten av kommunismen. For når produksjonen blir så samfunnsmessig at den sprenger rammene for den private eiendommen, vil den tvinge fram nye, det vil si sosialistiske og kommu-

nistiske måter å organisere produksjonen på. Men dersom det er produksjonsforholda som er det mest revolusjonære så blir det umulig å si hvorfor menneskeheten absolutt vil søke mot kommunismen. Hvis ikke produksjonen gjør det nødvendig, hva da? Finnes det en tidløs overmenneskelig moral som tvinger fram ei slik utvikling, eller hva?

Det er ikke bare sånn at GH gjør visse idealistiske feil, med sin «nye» historiefilosofi gjennomfører hun et fullstendig brudd med materialismen. Hun mangler bare å trekke den eneste logiske konklusjonen, nemlig at teori er overordna praksis og ånd er overordna materie.

HVA MED KOMMUNISMEN?

Det er ett argument jeg ikke hadde ventet fra en som kaller seg kommunist, og slett ikke fra en som regner seg som mer revolusjonær enn AKP(m-l), og det er argumentet om at hvis vi sier at bare kommunismen kan oppheve kvinneundertrykkinga, så er det å ville stoppe kvinnekampen:

«At Steigan nå trekker Engels etter håret og forklarer hva det egentlig var han mente når han snakket om privateiendom og revolusjon, får så være...Avskaffing av privateiendommen må naturligvis i første rekke bli avskaffing av kapitalistisk eiendom, fordi dette er den viktigste privateiendommen under kapitalismen. . . . Det endrer heller ikke hovedinnretninga at kvinnenes frigjøring nå, i følge Steigan, skal utsettes til den såkalte kommunistiske revolusjonen. Dette kan ikke tolkes på annen måte enn at kvinnene skal holde seg på matta og smøre seg med tålmodighet i enda noen generasjoner.» (s.s.,s.43)

Men hør nå her: Vi sier at arbeiderklassen ikke kan frigjøres uten å kjempe for sosialismen og kommunismen? Betyr det at vi er mot lønnskampen, eller at vi sier at arbeiderne skal «smøre seg med tålmodighet» i enda noen generasjoner? Eller hva med fredsspørsmålet? Hevder ikke vi at det er umulig å skape fred uten å avskaffe imperialismen. Betyr ikke det at vi etter GHs logikk ber folk om å smøre seg med tålmodighet i enda noen generasjoner.

WOMEN ARE FIGHTERS IN ALL OUR STRUGGLES!

Å si at kommunismen er det eneste som kan oppheve kvinneundertrykkinga betyr IKKE at en må stoppe med kvinnekamp.

Amin om Sovjet

Rune Ottosen mener Eirik Rossen i Røde Fane 3/84 framstiller Samir Amins syn på Sovjet feilaktig.

I Røde Fane nr.3 1984 har Eirik Rossen en utmerket artikkel om utviklingsproblemer i den 3. verden. Han berører også den marxistiske debatten om utviklingsteori, og kommer i denne sammenheng inn på Samir Amins forfatterskap. Han berører Amins syn på imperialismen og hevder at Amin ikke ser på Sovjet som en imperialistisk supermakt.

Denne påstanden tyder på at Rossen ikke har fått med seg de nyeste teoretiske analysene til Amin. I en av hans siste bøker: «Class and Nation, Historically and in the Current Crisis» (Heinemann 1980), behandler han Sovjet i et eget kapittel. Der omtaler han Sovjet som et nytt klassesamfunn og gir sin kritiske tilslutning til tre-verdener-teorien. Han sier bl.a. (min oversettelse) «... tesen om sosialimperialismen og sovjetisk ekspansjonisme har bl.a. den fordel at den integrerer sovjetisk politikk i en altomfattende referanseramme som gir en konkret definisjon av et nytt stadie (som starter midt på 60-tallet) av den internasjonale situasjonen.» (s. 222)

Rune Ottosen.

Profitt-rate og krise

Jan Mønnesland hadde en artikkel i RF 2/84 der han forsvarte den tradisjonelle teorien om økonomiske kriser, nemlig at de skyldes at produksjonskapasiteten øker raskere enn markedet. Han følger opp i nr.3 med å angripe partiets nye studiesirkel, trinn 2. Trinn 2 behandler krisene ikke som et resultat av overproduksjon, men som et resultat av lover om profittrentens tendens til å falle og de kreftene som motvirker denne tendensen. Denne lover stilte Marx opp i kapittel 13, 14 og 15 i tredje bok av Kapitalen. Jeg kaller den heretter for LPTF, og mener med det både tendensen til profittrentefall og de motvirkende kreftene.

Mønnesland mener LPTF ikke kan brukes til å forklare de sykliske krisene. Dersom den kan brukes til noenting som helst - noe Mønnesland ser ut til å nekte for - er det å forklare langsiktige utviklingstendenser i kapitalismen. Opp mot Marx' lov, LPTF, vil han forøvrig sette sin egen lov, ser det ut til: lover om profittrentens tendens til å stige. Han tar så opp to ting som vil motvirke denne stigende tendensen: lønnsøkninger, og det forholdet at kapitalistene kan føle seg tvunget til å innføre ny teknologi sjøl om det ikke gir en ekstraprofitt. Når det gjelder kriseteorien i trinn 2, kaller han den fullstendig uholdbar og logisk usammenhengende, og sier den er bygd på en forutsetning om systematiske feilkalkulasjoner fra kapitalistenes side. Dette syns han er både tragisk (i nr.2) og komisk (i nr.3).

Røde Fanens lesere har altså blitt vitne til det samme som har skjedd om og om igjen helt siden den første revisjonist, Eduard Bernstein, første gang kritiserte tredje bok av Kapitalen. Nemlig at i diskusjoner om kriser påberoper partene seg hver sin del av

Marx, og bruker Marx til å slå ihjel Marx. Det ser ut som Marx har motsagt seg sjøl, og at i hvert fall noen av hovedkonklusjonene fra Kapitalen er tvilsomme, ja direkte feilaktige. Og dette har sjølsagt alltid vært revisjonistenes store glansnummer.

Eller som Mønnesland skriver: «Marx innså at resonnementet fra trinn 2-sirkelen ikke nødvendigvis ville holde, og behandlet derfor en rekke momenter som virket motsatt veg (motvirkende krefter).»

Jeg tror at det ikke er Marx som har motsagt seg sjøl når det gjelder økonomiske kriser, men «marxistene» som har forstått han dårlig. I denne artikkelen vil jeg hevde at alt Mønnesland sier om LPTF og trinn 2-teorien er feil.

Hvordan bør vi da oppfatte lover om profittrentens tendens til å falle og de kreftene som motvirker denne tendensen (LPTF)?

Profittrentens tendens til å falle oppstår fordi

- konkurransen mellom kapitalistene, som hovedsakelig foregår som en jakt på relativ merverdi, fører til at arbeidsproduktiviteten stiger.
- At arbeidsproduktiviteten stiger, innebærer naturligvis at en arbeider bearbeider større mengder råstoffer i timen. Normalt innebærer det også at en arbeider betjener mer maskineri enn før. Innslaget av levende arbeid i arbeidsprosessen bli derfor mindre i forhold til både arbeidsmateriale (råstoffer, energi osv.)¹

Hvis vi ser på arbeidsprosessen, altså den fysiske sida av produksjonsprosessen, så ser vi altså *relativt* færre og færre arbeidere, *relativt* mer og mer produksjonsmidler. Dette er en lov for den kapitalistiske utviklinga.

Tendensen til profittrentefall oppstår altså etter det vi nettopp har sagt utifra utviklinga av den reinte fysiske sida av produksjonen. Men profittrenten har jo ikke med den fysiske sida, bruksverdisida av kapitalen å gjøre, men med verdisida. Profittrenten er $m - R + V$, et forhold mellom verdistørrelser. *Tendensen til at profittrenten faller gjelder derfor bare i den grad*

DEBATT

Arbeidsprosessen utvikler seg mot færre og færre arbeidere og mer og mer produksjonsmidler.

verdistørrelsene som inngår i profittraten gjenspeiler utviklinga i de fysiske størrelsene — antall arbeidere, råstoff i tonn, energi i kwh, maskinstørrelsen i antall enheter som kan betjenes av en arbeider, bygninger i m² og liknende.²

Nå til de motvirkende kreftene. Som vi veit, vil økt arbeidsproduktivitet senke vareverdiene. Dette vil motvirke tendensen til profitt-ratefall. F.eks. kan mengden råvarer som blir bearbeidet pr. time øke sterkt. Men hvis hver råvare også blir tilsvarende mye billigere, vil det beløpet som kapitalisten legger ut i konstant kapital likevel ikke øke i forhold til antall arbeidere. Og hvis nå i tillegg de varene som trengs til en arbeiders livsopphold også blir billigere, vil kapitalisten klare seg med et mindre utlegg enn før til variabel kapital. Likevel vil merverdien øke - og nå altså på

en mindre total kapital, slik at profittraten har økt.

Den samme årsaka som fører til profitt-ratens fallende tendens, nemlig økt arbeidsproduktivitet, fører derfor også til motvirkende krefter mot denne tendensen.

Opp gjennom historia har det ført til en ørkesløs diskusjon om hvilken av disse tendensene som vil være sterkest i det lange løp, og hva slags betydning lova om profitt-ratens tendens til å falle egentlig skulle tillegges.

Marx sjøl tiller den den aller største betydning. «Her har vi en av de største triumfene over den eselbro som hittil har vært uomgjengelig i all økonomisk tenking.»³ «Dette er på alle måter den viktigste lova i moderne politisk økonomi, og den mest grunnleggende for å skjønne de vanskeligste forhold.»⁴

Hvordan kan LPTF være så viktig

hvis de motvirkende kreftene kanskje oppveier hele profitt-ratefallet? Svaret på det har opp gjennom tidene vært ett av to. Enten har man som Mønnesland svart at LPTF ikke er så viktig. Tvert imot, den er feil. Her har Marx hatt en svart dag. Eller så har man svart at i det lange løp har motkreftene ikke mulighet mot profitt-ratefallet. Men det svaret har det vært vanskelig å begrunne.

Mitt svar er et helt annet. Det samme er trinn 2 sitt svar. Men Mønnesland misforstår dette og tror vi mener at profitt-ratefallet vil veie tyngst i det lange løp. Derfor sier han: «I den grad en skal danne seg langsiktige teorier om profitt-raten, vil disse være nettopp langsiktige teorier, ikke teorier om sykliske kriser.» Det er ikke mulig å utlede sykliske kriseteorier fra profitt-rate-teoriene, påstår han.

Jeg påstår altså at LPTF er viktig. At det er en lov som virker på kort sikt - snarere dreier den seg om måneder og år enn om tiår og hundreår. Og det er mulig å utlede sykliske kriseteorier fra LPTF. Det er nettopp derfor den er så viktig.

Nøkkelen til å skjønne det ligger i å se tendensen til profitt-ratefall og de motvirkende kreftene som to sider i en motsigelse. Den samlede virkninga av de to motsatte tendensene er noe mer enn rett og slett summen av det som trekker profitt-raten opp og det som trekker den ned. De to tendensene vil ikke virke like sterkt hele tida. Snart den ene, snart den andre sida vil veie tyngst. Dette vil gi den kapitalistiske akkumulasjonsprosessen et komplisert og motsigelsesfylt forløp, og gi opphav til kriser, overproduksjon, spekulasjon, monopolisering, utredning av små kapitaler osv. «Disse ulike innflytelsene gjør seg gjeldende iblant ved sida av hverandre i rommet, iblant mer etterhverandre i tida. Periodisk blir krisene et utløp for de motstridende kreftenes konflikt.»⁵

LPTF er et forsøk fra Marx' side på å sammenfatte de motsigelsene som nødvendigvis oppstår i den kapitalistiske akkumulasjonen fordi den både er en akkumulasjon av kapital og en akkumulasjon av bruksverdier (stadig økt produksjonskapasitet og materiell rikdom). Økningen av bruksverdier kommer ikke på tale hvis det ikke bidrar til å bevare og øke verdien av kapitalen. Men sjøl om økning av kapitalen innebærer økt antall bruksverdier, kan økningen av bruksverdier faktisk bidra til å ødelegge og senke verdien av kapitalen. Denne motsigelsen mellom bruksverdi og verdi i den kapitalistiske produksjonsmåten er det samme som motsigelsen mellom produktivkrefter og produksjonsforhold.

Og nå kan kanskje Mønnesland se hvorfor jeg med nebb og klør har motsatt meg å dele opp teorien i en teori for «normaltilstanden» og en kriseteori. Normaltilstanden er at kapitalakkumulasjonen vil foregå motsigelsesfylt, i sykler med krisene som nødvendige utladninger av motsigelsene som bygger seg opp. Det er teknologiske endringer som fram-

bringer motsigelsene i akkumulasjonsprosessen. Teknologiske endringer innebærer økt arbeidsproduktivitet og dermed tendens til profitt-ratefall, men også lavere vareverdier som motvirker fallet. Men ettersom den kapitalistiske konkurransen tvinger fram teknologiske endringer, beveger kapitalismen seg i en uløselig motsigelse. De som leste min artikkel i RF 2/84 vil huske at Marx satte som vilkår for en konfliktfri reproduksjon av totalkapitalen at det ikke forekom brå endringer i vareverdiene. Med LPTF har Marx vist at dette vilkåret ikke vil være tilstede. Samtidig som reproduksjonsskjemaene viser at urrettferdige fordelingsforhold ikke behøver å medføre krise, og at kapitalismen ikke er avhengig av noe ytre marked utenfor seg sjøl, gir de indirekte nøkkelen til hvor vi skal leite etter den virkelige årsaka til krisene.

Den praktiske betydninga av denne diskusjonen blir ikke klar før vi gjennomfører konkrete analyser med LPTF som grunnlag. Men for å antyde et felt hvor kanskje Mønnesland og jeg ville skulle lag i praksis: Jeg trur ikke at omfattende nye kreditter til de gjeldsramte u-landa kan løse de motsigelsene som gjeldskrisa er et uttrykk for, eller hindre dem i å bryte ut på en voldsom måte. (At slike kreditter likevel er et rettferdig krav for å gi u-landa en sterkere stilling inntil disse motsigelsene bryter ut og når de har brutt ut, er en annen sak).

Vi har nå vist at LPTF er en lov om at kapitalakkumulasjonen ikke foregår glatt og konfliktfritt, hverken på kort eller lang sikt. La oss se litt nærmere på de to sidene i motsigelsen.

«Lova om sådan», altså tendensen til profitt-ratefall, kunne stått i første bok av Kapitalen, for den kan utledes ved å se på produksjonsprosessen alene.

Men kapitalens totalprosess omfatter ikke bare produksjon. Kapitalen skal også sirkulere: varene skal bli solgt, og vareverdiene realiseres i form av penger. Pengene skal brukes til å kjøpe arbeidskraft og produksjonsmidler igjen. Og når en tar hensyn til sirkulasjonen, ser vi at det oppstår en mengde *tidsforsinkelser* for de motvirkende kreftene slår ut for fullt.

De motvirkende kreftene er de lavere vareverdiene for de varene som inngår i den konstante og den variable kapitalen. Men det er bare litt etter litt at konkurransen mellom mange kapitalister tvinger vareverdien ned på det nivået som den nye samfunnsmessig nødvendige arbeidstida skulle tilsi. Kanskje skjer det først etter ei krise har radert ut de minst effektive kapitalene og skjerpa konkurransen. Disse tidsforsinkelsene gjør at virkningene av lova ikke er lik en bestemt profitt-rate, men et komplisert forløp.

Hvis det er slik at tidsforsinkelsene mellom det at de nye vareverdiene oppstår i produksjonen og det at de slår ut i lavere priser etter sirkulasjonen, konkurransen osv., så viser det at Marx' oppdeling av LPTF i to motstridende tendenser er riktig. Det tilsvarer en objektiv prosess som foregår i virkeligheten når han først ser på resultatet av økt arbeidsproduktivitet slik det kan analyseres i produksjonen, uten å trekke inn verdiendringer. Først i neste omgang ser han på helheten av produksjon og sirkulasjon, og bringer inn verdiendringene som gjør den konstante og den variable kapitalen mindre og mer verdien større. Når Mønnesland kommer til at profitt-raten har en tendens til å stige, kommer det bl.a. av at han ikke tar denne tidsforsinkelsen i betraktning. Han ser bare på likevektstilstanden, der det hersker en bestemt teknologi i hele samfunnet, og vareverdiene er entydig fastlagt ut fra det. Dermed definerer han vekk hele den motsigelsen i akkumulasjonen som LPTF handler om. Som en underlig amerikaner har sagt, blir det som å studere fallende legemers gravitasjon mens de ligger i ro.⁶

Til nå har vi behandla akkumulasjonsprosessen slik den arter seg for kapitalen som helhet. Spørsmålet blir nå: hvordan vil LPTF føles for den enkelte kapitalist?

Svaret er: det som var motvirkende krefter mot profitt-ratefall når vi så på helheten, nemlig verdisenking, kan gi opphav til profitt-ratefall for den enkelte kapitalist. Og det som senker profitt-raten i samfunnet som helhet, nemlig økt organisk sammensetning av kapitalen, blir opphav til en eks-

DEBATT

H. Minken tror ikke at omfattende nye kreditter til de gjeldsrammede u-landa kan løse de motsigelsene som gjeldskrisa er et uttrykk for.

traprofit for den enkelte kapitalist hvis han er tidlig ute med nytt utstyr.

Hvis vareverdiene synker, så vil jo de kapitalistene som har sin kapital bundet i produksjon eller i vareform på det tidspunktet, miste en del av sin kapital. Kapitalen deres blir devaluert sammen med de synkende vareverdiene. Mens de som har sin kapital i pengeform på dette tidspunktet får en gevinst - de kan nå kjøpe mer arbeidskraft og produksjonsmidler for samme pengesum. Men ettersom alle kapitalistene har litt av sin kapital i pengeform og litt i vareform og litt bundet i produksjonen til enhver tid, så går det kanskje opp i opp? Nei, det gjør det ikke. Alle industrikapitalistene har nemlig bundet opp en del av sin kapital i produksjonen for lang tid, som *fast* kapital (maskiner osv.). I

løpet av denne tida vil den faste kapitalen helt sikkert miste noe av sin verdi (i tillegg til det den mister fordi maskineriet blir fysisk nedslitt). Noen ganger betyr dette at profitten bare går litt ned. Andre ganger kan det bety at det ikke lenger er mulig å produsere med profit i det hele tatt med dette maskineriet. Det har da mista all sin verdi som kapital.

Denne prosessen er bakgrunnen for at maskineriet har en økonomisk levetid som er kortere enn den fysiske levetida. I tillegg til den fysiske slitasjen kommer den moralske slitasjen, som Marx ville sagt det. Den rammer både de med moderne, effektivt utstyr og de med gammeldags utstyr. Men de med moderne utstyr motvirker tapet med den ekstraprofitten de kan innkassere.

Denne prosessen er ikke i seg selv noen årsak til krise. Den er bare et eksempel på hvordan LPTF gir seg utslag for den enkelte kapitalist. Fordelingen av merverdien mellom kapitalistene gjør at det ikke er de som investerer i nytt, dyrt utstyr (og dermed bidrar mest til å øke produksjonsmidlene på bekostning av det levende arbeidet) som opplever en fallende profittrate i praksis. Det er tvert om de som beholder det gamle utstyret.

Hvis LPTF kan arte seg temmelig omvendt for den enkelte kapitalist i forhold til hvordan den slår ut for kapitalen som helhet, så viser det at Marx gjorde rett da han delte analysa si inn i ulike abstraksjonsnivåer. Først behandlet han hvordan merverdien blei produsert i produksjonsproses-

sen. Derneft behandlet han hvordan den blei fordelt mellom kapitalistene i samme bransje, og mellom kapitalistene i ulike bransjer. Det er først når denne fordelinga er behandla at det er mulig å få fram et «realistisk» bilde av hvordan den kapitalistiske økonomien arter seg for de som står midt opp i den. Men hvis en tar det som den enkelte kapitalist opplever og kalkulerer ut ifra som grunnlag for å formulere lovmessigheter for hele samfunnet, blir det feil. Sammenblanding av verdiproduksjon og fordeling av mervedien gjør at en ikke trenger underoverflata i samfunnet, og ikke får tak i de grunnleggende lovene. Det er dette Mønnesland gjør når han viser at profitttraten har en tendens til å stige. Han argumenterer ut fra at hvis ingen innfører ny teknologi annet enn når de tjener på det, så vil profitttrata ikke gå ned men opp.

Mønnesland hevder trinn 2 bygger på at kapitalistene systematisk regner feil. De tror at de kan avskrive den faste kapitalen over hele den tida det tar for maskineriet er fysisk nedslitt. Så viser det seg at maskinen må kasseres og byttes ut lenge før. Kapitalistene har ikke fått satt av nok penger til det enda, og så må de gi opp. Derfor blir det krise, når produksjonsutstyret ikke kan fornyes. Slik tolker Mønnesland trinn 2. Men den forklaringa vi har gitt her av «den moralske slitastjen», og at den innebærer at kapitalistene mister en del av sin kapital, viser at det er en objektiv prosess. Hvis den prosessen kan føre til kriser, så kan de naturligvis ikk unngås ved å avskrive maskinene raskere. Det vil bare føre til at tapet blir bokført tidligere, dvs. at profittrefallet blir merkbart tidligere. «Bokføringsmåten påvirker naturligvis ikke den virkelige sammenhengen mellom de tingene som man fører bok over», sier Marx.⁷ Det virkelige mottiltaket som kapitalistene tar hvis rask teknologisk endring truer med å gjøre maskinens levetid kort, er å sette igang skift og øke arbeidsintensiteten. Ikke endre bokføringen⁸

Å påstå noe slikt er «åpenbart i strid med både den empiriske virkelighet og all marxistisk teori», sier Mønnesland. Mon det?

La oss se på de som produserer mikro-elektroniske komponenter i Silicon Valley og andre steder.

Markedet for produktene deres øker med 20-30% i året. Men hvert produkt har en begrensa salgstid fordi det stadig kommer mindre, kraftigere og billigere produkter på markedet. For hver ny produktgenerasjon må produksjonsmetodene og produksjonsutstyret forandres, og automatisering innføres for å komme langt nok ned i pris. Det betyr at produksjonsutstyret må nedskrives raskt, og at den organiske sammensetninga i denne bransjen har økt enormt, slik at i dag er tilgang på billig kreditt og risikovillig kapital en avgjørende forutsetning for å henge med videre.

I denne bransjen var det krise i 1975 og 1981. Krisene var overproduksjonskriser, men denne overproduksjonen er ganske nært knytta til innføring av nytt produksjonsutstyr for hver ny generasjon av komponenter. Resultatet av krisa er prisfall på komponenter som eliminerer noen produsenter og får andre til å legge om til enda mer automatisering.

Kriseteorien i trinn 2, og mer alment teorien om at fornying av produksjonsutstyret har en sammenheng med krisesyklusen, blir på en slående måte bekrefte av denne utviklinga i databransjen.

Så mye om den imperiske virkeligheten. Når det gjelder all marxistisk teori, så viser vi til andre bok av kapitalen, side 154 og 167 i den svenske utgaven. Der står bl.a. dette:

«Gjennom denne sykel av sammenhengende omslag, som omfatter et tidsrom på flere år hvor kapitalen er bundet gjennom sin faste bestanddel, dannes et materielt grunnlag for de periodiske krisene, der næringslivet gjennomgår en serie som begynner med avspenning, fortsetter med normal livlighet og høykonjunktur og slutter med ei krise. Riktignok satses den faste kapitalen på meget ulike tidspunkter. Imidlertid er krisa alltid utgangspunkt for store nyinvesteringer

og danner også i større eller mindre utstrekning det materielle grunnlaget for neste omslagsperiode i samfunnet som helhet.»

K II 167

Marx' syn her «bryter klart med marxismens syn på kapitalismen», hevder Mønnesland, og «er empirisk helt på jordet».

Harald Minken

NOTER:

1. Dette kaller Marx at den tekniske sammensetninga av kapitalen stiger
2. Forholdet mellom verdistorrelsen k (den konstante kapitalen) og verdistorrelsen v (den variable kapitalen) kalle Marx verdisammensetninga av kapitalen. Den organiske sammensetninga er noe annet enn verdisammensetninga. Det er verdisammensetninga i den grad den gjenspeiler den tekniske sammensetninga. Når den tekniske sammensetninga endrer seg, blir altså den organiske sammensetninga et mål på hvor mye den tekniske sammensetninga har endra seg. For at den organiske sammensetninga skal være et slikt mål, må den være k/v etter de vareverdiene som gjaldt i utgangspunktet.
3. Brev fra Marx til Engels 30/4-1868
4. Grundrisse
5. Bok av kapitalen, 15. kapittel. (s.227 i den svenske utgava)
6. Johan Weeks: Capital and Exploitation
7. Bok av Kapitalen, s.167
8. Moderne monopoler tar hensyn til den framtidige devalueringa av den faste kapitalen, når Je bestemmer hvor raskt de skal foreta avskrivninger, akkurat som Mønnesland anbefaler. Tilsynelatende gir det en stabil profitttrata og høy investeringstakt i disse monopolene. Men denne profitttrata er stabil bare fordi ekstraprofiten som de nye effektive maskinene innbringer veier opp for den moralske slitastjen. De som virkelig får føle at det er umulig å bokføre vekk den falne profitttrata, er de firmaene som henger etter i den teknologiske utviklinga. De vil merke det i form av inflasjon som gir økte lønnskostnader, tap av markedsandeler osv. Den franske økonomen Aglietta har en inflasjonsteori der inflasjonstakten og omfanget av devaluering av den faste kapitalen er to sider av samme sak.

**NESTE NUMMER:
TEKNOLOGISK REVOLUSJON**